

9

LUCEAFĂRUL

Serie nouă

Februarie 1942

Anul II.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. STĂNILOAE, OLIMPIU BOITOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, A. P. Bănuț, Zevedei Barbu, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Alex. Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Dimitrie Danciu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Vasile Gionea, Victor Iancu, Șt. Manciulea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, Marcel Romanescu, D. D. Roșca, M. Samarineanu, Constantin Sassu, I. V. Spiridon, Octav Șuluțiu, Horia Teculescu, Gabriel Țepelea.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat se vor trimite pe adresa redacției.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonat și este rugat să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

*

Redacția și administrația: **Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.**
(Ore de birou: zilnic dela 4—6 d. m.)

Abonamente: În țară, pentru particulari, anual Lei 400.—
pentru autorități și instituții „ 1200.—
În străinătate dublu.
Exemplarul Lei 40.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tipografia „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu, Nr. 81, Ianuarie 1942. Secretar de redacție: Olimpiu Boitoș.

Cu munții, țară...

de

Petre Pascu

*Cu peana, între ceilalți camarazi,
Te cânt, cum te cântam și ieri, și azi,
Pământ natal de aur și de brazi.*

*Rodesc în tine biruințele,
Ca 'n holde și 'n livezi semințele,
Ca 'n piepturile tari credințele.*

*Ți-s râurile înspumate 'n văi,
Amiezi de foc și se aprind în clăi,
Și foc e 'n inimile de flăcăi.*

*Pădurile tresar din brume reci,
Prin ele-i slobod drumul pe poteci:
Stăpâni le suntem de atâția veci.*

*Se 'ntrec la stână fluere de baci, —
Și regi își par acești nepoți de Daci,
Sau zei atotputernici și buiaci.*

*Cu munții, țară, și cu vânt pribeag,
Îți fâlfâi numele ca pe un steag,
Și steagului, smerit, mă 'nchin cu drag.*

22 OCT 2009

Legea neamului

de

D. Stăniloae

Intr'un articol anterior, publicat în această revistă, ne-am străduit să punem în lumină rostul, sensul și valoarea pământului ca parte componentă a ființei unui neam. Pământul este nu numai o necesitate fizică exterioară pentru o națiune, ci și o realitate de profunde determinări spirituale. El e pe de o parte trupul națiunii, iar pe de alta o fereastră prin care aceasta străvede pe Dumnezeu și ordinea spirituală mai înaltă.

Despre această ordine se cade însă să vorbim în chip special, căci deși ea se străvede prin fereastra peisajului familial și național, nu e totuși o emanație a pământului, ci o rândulală care, arătându-și puterea în toate, își are izvorul în Dumnezeu.

Un neam se definește și persistă prin pământ și lege. Pământul e solul care-l hrănește și peisajul în legătură cu care l se prilejulesc conținuturile sufletești și expresia lor. Iar legea e sistemul ultimelor rațiuni și rândulele ale vieții sale. Ea e substanța sa spirituală, corpul său interior, zona ontologică în care se află sălășluit adâncul ființei sale, fiind formată dintr'o împreunare convergentă specifică a marilor norme de temelie ale existenței umane peste tot.

Legea normează relațiile între membrii unui popor și raporturile între ei și pământul ce-l locuiesc. Ca urmare ea este aceea care face sufletul unui neam să îmbrace pământul în anumite sensuri.

Pământul fără o lege de viață ar fi simplă materie mentită să satisfacă trebuințele de hrană. Pământul se spiritualizează, se încarcă de sensuri și de conținuturi sufletești de abia prin lege. Nomazii neavând o lege cristalizată de viață nu se pot lega de un pământ, căci acesta nu le spune nimic. Numai când un pământ devine pentru un grup de oameni și altceva decât mijloc de satisfacție a trebuințelor de hrană, aceștia se statornicesc pe el. Căci hrană se poate găsi în multe părți, iar dorul de aventură nu poate fi ușor astâmpărat.

Aceasta arată că nu pământul pe care locuiește un neam l-a dat legea de viață, ci invers când și-a însușit o astfel de lege s'a statornicit pe pământul unde l-a surprins acel moment.

Hermann Sauer face, în opera sa „Abendändische Entscheidung”, observația nimerită că statornicirea popoarelor migratorii în ținuturile europene în care se află până azi a coincis cu încreștinarea lor.

Se poate ilustra legătura dintre statornicia în spațiu și legea de viață și cu exemplul înșilor cari pierzând acest bun nu mai pot rămânea într'un anume loc. Intelectualii simt desrădăcinarea tocmai ca o urmare a disolvării sistemului absolut de norme cari domnesc în sufletul poporului.

Privind situația societății marilor orașe moderne și recitând ceea ce ne spune Sf. Scriptură despre Adam, care în urma păcatului n'a mai putut rămânea în Paradis, și despre Cain, care omorându-și fratele a fost condamnat pentru toată viața la vagabondaj, vom da dreptate lui Georg Koch sau Bruno Gutmann, cari afirmă că slăbirea puterii de statornicie este un efect al păcatului. Statornicia în spațiu este o manifestare a statorniciei adânci a ființei omenești pe lângă temelurile ultime ale existenței. Ea nu se obține prin așa zisul progres, ci este un dar al stărilor primordiale. Decăderea din acea stare se produce atât prin barbare cât și prin civilizația de stil modern.

Din nomadismul barbariei, în care n'au căzut toate popoarele oricât e de adevărat că n'a rămas niciunul deplin în starea primordiale, neamurile s'au salvat prin restabilirea într-o lege de viață și în mod deplin prin creștinism. Este de la sine înțeles că salvarea din nomadismul individual, adus de civilizația internațională modernă, nu poate sta decât într-o nouă ancorare în ordinea spirituală în care trăiesc păturile agrare ale popoarelor. Intelectualitatea de peste tot, înțelegând că numai în această direcție poate afla mântuirea și încadrarea într-o misiune folositoare neamurilor din care a răsarit, face eforturi de-a se alipi de popor, de a-și cobori filiața în matca orânduirilor care formează regiunea ontologică a neamului propriu.

Înainte domnea concepția iluminist-raționalistă că poporul reprezintă „pătura de jos”, înapoiată, trăind din resturile unor concepții învechite și copilărești, sau din fărâmițele alterate ale ideilor ce cad de la masa îmbelșugată a „păturii de sus”. Productivă sau normativă în ordinea culturii și a vieții este numai „pătura de sus”. Cea de jos nu are decât un rost receptiv, de turmă care să asculte cu admirație produsul rașunii decolorate, universale, a intelectualilor. Creatoare de valori culturale se credea că este numai pătura intelectuală; poporul numai întru cât se ține atârnat de pulpana păturii intelectuale, ar sta într-o oarecare apropiere de mândra altitudine a culturii, a bunurilor și valorilor spirituale. Azi însă e aproape dominantă opinia că adevărata înțelegere a tainelor vieții stă în simplitatea și unitatea sufletului popular și nu în unilaterallitatea erudițiilor, sau în complexitatea fără adâncime a orășanului. Poporul nu este numai masa care are lipsă de conducere, ci și „purătorul anumitor puteri ale începutului, puteri veșnice, puteri nu numai reproductive, ci și productive” (G. Koch, *Zur Geschichte und Stand der Religiösen Volkskunde*, în „*Theologische Rundschau*”, 1936). El este mai aproape de rădăcinile dumnezeiești ale vieții, el are capacitatea de-a vedea „întregul” și de-a nu cădea într-o extremă sau alta, de-a vedea tainicul și adâncul din lume, el este într-o legătură *nemișcătoare* cu originea vieții și cu sensul ei.

Legea de viață a neamului dacă nu este produs al pământului, oricât s'ar colora pe urmă de el, nu este nici numai desfășurare a instinctului pe care mai târziu rațiunea l-ar slăbi. Cităm spre ilustrare următoarele rânduri revelatoare ale lui Bruno Gutmann: „De unde vine faptul că azi s'a pierdut și între Germani sfiala față de pâinea zilnică...? Mulți zic: am devenit filințe lipsite de instinct. Aceasta o spun în credința că mai înainte sfiala față de darul dumnezeesc și de bucatele hrănitoare și-sr fi avut izvorul în sânge. Aflarea adevărului în aceste lucruri ne-o ușurează o întrebare simplă: am avut noi, cei mai bătrâni, sfiala față de orice fărâmiță de pâine din noi înșine, de la naștere, sau ne-a învățat cineva? Și trebuie să răspundem: aceasta am învățat-o de la mama sau bunica prin cuvântul lămurit sau prin pilda lor intuitivă... Aceasta ne duce drept în inima adevăratei filințe a neamului. Neamul nu este natură, ci spirit. Ceea ce leagă pe oameni, ceea ce-l face să persiste în împreună viețuire în mijlocul nevoilor vieții naturale și-l face catene ale istoriei și rotațiilor ale comunității, nu este instinctul, ci disciplina voluntară și învățătura, care împreună cuvântul cu fapta. Un neam liber, și numai acela este un neam autentic, se găsește numai acolo, unde se administrează singur în grupările familiilor și așezărilor sale, observând cu conștiință clară principiile disciplinei sale, printr-o conducere severă dinăuntru în afară, și transmitemându-le urmașilor. Nașterea și durată popoarelor nu este instinct întunecat și năzuință oarbă, ci vedere spirituală și modelare conștientă. Unde încetează această auto-educare a unui popor în casă și comunitate, începe descompunerea morală. Cum se ajunge la această nenorocire, care nu are nimic egal în gravitatea urmărilor? Simplu prin aceea că l se ia poporul auto-chivernisirea din grupările proprii și se instituie pentru ea specialiști și funcționari. După un timp de tranziție se ivesc apoi tot mai puternică necesitatea de-a instrui poporul, adică de a-l da prin școli și societăți o nouă coeziune în locul celei crescute din el, care s'a pierdut”. (Zurück auf die Gottesstrasse, Bärenreiter zu Kassel, 1934, p. 22—23.)

Neamul s'a cristalizat prin sine și n'a așteptat o intelectualitate care să-l creeze prin ideologii și metode de educație aduse de pe alte țărâni sau inventate de rațiunea unora din reprezentanții ei. Aceasta poate să fie de folos neamului numai dacă nu-și smulge sufletul de sub stăpânirea ordinii spirituale de viață proprie întregului popor, ci se face interpreta ei în creațiunile culturale și instituționale prin care vrea să dea o amploare mai mare istoriei naționale.

E foarte greu de a lămurii indetaliator cum s'a încheiat legea de viață a unui neam și de a-l evidenția însușirile caracteristice. În orice caz o parte din această lege persistă ca un rest

din starea primordală. Acel rest s'a întregit și s'a precizat prin concepțiile religioase care i s'au propovăduit ulterior, ca și prin experiențele acumulate ale generațiilor în mijlocul unor împrejurări geografice și istorice proprii. Ea s'a format din expresia unor întuiții profunde ale ființei omenești, dar și din adoptarea voluntară a unor norme ce s'au propovăduit respectivului neam. Chiar întuițiile profunde cu timpul și le-a clarificat și întemeiat prin experiență și rațiune, astfel încât cea mai mare parte din legea de viață a unui neam se prezintă ca un întreg rațional, deși își are rădăcinile într-o tainică transcendență, întuită sau nu de adâncimile ființei. Greu s'ar găsi vreuna din atitudinile, din normele de viață ale poporului, din credințele lui pentru care să nu știe prezenta temelii de raționalitate. E adevărat că avem de-a face cu o raționalitate adâncă ce străbate la temelia lucrurilor, nu cu fugitivă privire a orășanului, care în mod greșit e prezentată ca rațiune.

O concepție normativă de viață pe care și-au însușit-o toate popoarele europene într'un chip ce nu e lipsit de rațiune și voință este creștinismul, care și-a pus cea mai pronunțată pecete asupra ființei lor. Normele lui de viață sunt cele ce corespund mai perfect ființei omenești de pretutindeni și astfel creștinismul nu e decât o restabilire și o tălmăcire a fondului vizionar și etic primar al omului. Cu cât un popor s'a menținut într'o viață mai serioasă, mai înrădăcinată în percepțiile fundamentale și universale ale omenității primordiale nealterate, cu atât a primit și creștinismul mai ușor. Astfel între spiritualitatea strămoșilor noștri Daci, care s'a păstrat atât de sobră, de curată, de înaltă, și nu a decăzut nici în fantasmagoria politelstă și în deslănțuirea barbară e și dezordinii etice, nici în rafinamentul justificator al tuturor relaxărilor și relativizărilor greco-romane, și între creștinism sudarea s'a făcut fără sdruncinări și persecuții și la o adâncime spirituală de parcă am fi fost creștinii dela întemeierea lumii.

Celor ce se străduiesc, exagerând înrăsăturile secundare și neglijând pe cele esențiale, să reducă spiritualitatea românească la o sumă de elemente dacice sau la un morman desordonat de resturi ale unui primitivism de forma celui african, în care nu e sigur dacă au decăzut vreodată strămoșii noștri (căci primar e altceva decât primitiv; starea dintâi e un atribut al prospețimii sufletești, al capacității de-a întui temelii de taină ale existenței și starea aceasta o are într'o anumită privlașă oricând un popor; primitivitatea însă e o întunecare, o însălbătăcire, o îndobitocire a omului prin decădere), ca și când două mil de ani de viațuire creștină n'ar fi lăsat nicio urmă, le putem aminti că teoriile care încearcă să explice prin factori pre- sau extracreștini cuprinsul sufletului poporal au fost depășite chiar cu referire la poporul german, care a devenit creștin cu mult mai târziu. Hans Neumann și prelatul Georg Schreiber au dovedit prin lucrările lor cum în sufletul poporului german cerul mitologic al zellor pre-creștini a fost ocupat de Dumnezeu creștin și a primit determinările reprezentărilor și normelor etice creștine. „A fost fără îndoială un timp când și-a pus pecetea în credința poporului german și marea credință în zell germanici. Dar această epocă a trecut demult; afară de resturi dispărute în colțuri uitate, acest strat de influență a murit și de multe secole creștinismul umple necontestat și fără concurență formele golite” (Hans Neumann la Georg Koch, art. cit., p. 108). Chiar miturile poporului — de cari acesta crează continuu fiind o formă plastică de-a exprima gânduri abstracte, deosebit de agreată de spiritul lui — sunt o creațiune a impulsului religios, deși uneori nu mai apare clar preocuparea religioasă și deși elementele precreștine și creștine stau într'un amestec cludat. „Toate transformările cugetării mitice, basmul, legenda, dezvoltă în felul lor anumite atitudini fundamentale ale sufletului poporal. Și aici se arată religia ca impulsul cel mai fecund, manifestat în toate creațiile poporale”. (Georg Wunderle, Religionspsychologie und Volkskunde, în „Volk und Volkskunde”, Vol. II., p. 150).

* * *

Alături de întrebările referitoare la originea legii de viață a neamurilor, se ridică altele care se interesează de caracteristicile ei, atât în ce privește cuprinsul cât și forma.

După cuprins legea de viață a neamului normează referințele omului către Dumnezeu, către semenii și către pământ, vite și lucruri împrejmuitoare. Într'un cât toată viața omului se desfășoară în această întregită intenționalitate, nu rămâne atitudine sau act în viața însului înrădăcinat în comunitatea etnică asupra căroră să nu simtă puterea normativă a legii transcendente, cari să nu trebuiască a fi împlinite într'un anume chip precis și nu altfel.

Cele trei grupe de referințe ale omului nu se desfășoară izolate întreolaltă, ci într'o vie împreună. Către Dumnezeu se referă plugarul și atunci când miluiește pe aproapele, când își

îndeplinește datorită față de familie și de comunitatea în care trăiește, sau când lucrează pământul la vreme, curăță pomii, grijește vitele. Cine injură soarele, ucide păsările, aruncă pâinea pe jos, strică pământul la arat, păcătuiește împotriva lui Dumnezeu. Deci nu numai grupa de referințe către Dumnezeu, ci și celelalte primesc o pecete religioasă. Legăturile și obligațiile omului față de semenii se îmbracă într-o autoritate divină. Stăm astfel înaintea unui comunitarism religios și înaintea unei viziuni sacramentale a naturii și a lumii organice subalterne, care formează chiagul națiunii și statornicia pe un pământ propriu. Viziunea sacramentală a lumii văzute nu însemnează în conștiința poporului că aceasta ar avea ceva din substanța divină. El e departe de blasfemia identificare pantelstă a lui Dumnezeu cu lucrurile și cu viețuitoarele. Explicația acestei viziuni a lui stă în faptul că le socotește pe toate faptele ale lui Dumnezeu. Asupra lor stă mâna ocrotitoare și fața iubitoare a lui Dumnezeu. Toate se află învăluite în lumina cerească a dragostei divine.

Precum referințele față de semenii și de natură sunt împreunate cu preocuparea de Dumnezeu, tot astfel referințele față de natură sunt învăluite în gândul orientat către semenii, așa încât raporturile cu natura și cu lucrurile nu pot fi desprinse din împletirea cu celelalte două grupe de intenționalități. Și anume gândul la semenii e mai puternic prezent în referințele față de natură și de lucrurile care stau în cea mai apropiată intimitate a omului, împletind pentru el rosturile pentru care a fost lăsată lumea subalternă, acele de întreținere a vieții pe pământ. Privind o pasărică din crâng plugarul o vede în legătură cu Dumnezeu și consideră că e păcat s-o ucidă, dar un țevor de pe pământul lui sau chiar al satului îl vede nu numai în legătură cu Dumnezeu, ci și cu copiii săi și cu toți urmașii satului și de aceea socotește că e păcat să fie stricat și din motivul că acela nu vor mai putea bea apă din el.

Iar când înțina plugarului se înalță spre Dumnezeu în referințe directă, ea nu poate să nu asocieze, în rugăciunile ce le șoptește, preocuparea de cel apropiat și de bunul spor în toate cele de folos lor.

Astfel Dumnezeu încetează de a fi o abstracțiune, luând locul de părinte familiar în mijlocul comunității, al pământului și lucrurilor care formează conținutul concret al vieții fiecăruia. Dumnezeu se familiarizează, iar comunitatea și natura fizică se transfigurează.

Împletirea aceasta a firelor ce leagă sufletul poporului cu cele trei mari realități, care îl condiționează și îl determină ființa fizică și spirituală, e tot una cu afundarea ordinii spirituale care formează alvia de existență a unui neam într'un pelsagiu concret, într'o geografie proprie.

Un neam nu poate călători pe suprafața globului purtându-și legea lui de viață ca o țesătură de norme plutind în abstract, gata să și-o înrădăcineze când într'un sol când în altul. După ce un neam a trăit câțva timp într'o lege a lui de viață, și aceasta nu s'a putut întâmpla decât într'un pelsagiu stabil, toate cele trei grupe de referințe din care se compun ea, s'au interinfluențat și s'au sintetizat în așa măsură, încât tălerea referințelor cu pământul propriu aduce o modificare și o confuzie totală în celelalte două componente ale legii, în referințele cu Dumnezeu și cu semenii. Astfel un neam care și-ar părăsi pământul lui ar înceta de-a mai fi el însuși.

Am văzut însă că și slăbirea relațiilor cu Dumnezeu și cu semenii — cum o întâlnim la orașanul modern — aduce cu ea o desrădăcinare din spațiul fizic, căci rădăcinile în pelsaj sunt de ordin spiritual, sunt obligațiile față de Dumnezeu și de cel apropiat.

Un neam e un întreg format dintr'o comunitate înrădăcinată în transcendență și pământ. Comunitatea, transcendența divină și pământul propriu sunt părțile organice ale neamului. Toți acești trei factori sunt alfel la fiecare neam, însă specificul lor depinde și de interinfluența lor reciprocă. Neamul constă din întregul înrădăcinare în întregul format din cele trei realități, din statornicia îmbrăcare a lor. Fiecare însă își are ființa determinată de seva urcată prin rădăcinile pornite din cele trei temelii și se păstrează în limpezimea structurii sale atâta timp cât rădăcinile lui nu s'au smuls din întregul lor.

Dar acești trei factori care condiționează și definesc ființa unui neam se inseriază într'o anumită ordine din punct de vedere ale însemnătății și rolului lor. De căteori îl privește chiar în împreunare, poporul acordă cinstea cea mai înaltă lui Dumnezeu. El este Stăpânul și Ocrotitorul comunității și al pământului. Acestea depind de El și nu viceversa. Realitatea imediată este însă cea a comunității. Ea revendică direct toată existența însului. Iar pământul și lucrurile fizice sunt mijlocul prin care își servesc înșii unii altora. Dumnezeu e sus, pământul e sub picioare, iar semenii sunt

În fața noastră. Sub ascultarea lui Dumnezeu însul trăiește pentru comunitate, prin mijlocirea realităților materiale pe care trebuie să o stăpânească și să o prelucere în favorul semenilor, arătându-și prin aceasta dragostea sa față de ei. Dumnezeu e supremul subiect care ne revendică, dar în favorul comunității și prin mijlocirea naturii pusă actual în serviciul ei. De strădanția, de grija noastră are lipsă nu Dumnezeu, ci semenii noștri. Numai față de ei suntem în situația unor ființe care putem să dăm ceva. Centrul preocupării noastre ca ființe îndatorate este comunitatea. Întru cât suntem activi suntem pentru comunitate. Legătura noastră cu pământul și cu lucrurile e privită prin prisma îndatoririlor față de semenii. Dumnezeu ne apare ca cel ce ne îndreaptă atenția cu degetul întins spre semenii. Nu putem avea pretenția ca Dumnezeu să ne fi așezat față de sine în raportul în care ne-a așezat față de semenii. El singur a rămas mai presus, iar fruntea noastră a coborât-o la nivelul frunții celorlalți oameni. Avem și față de Dumnezeu o răspundere, dar nu ca cea față de semenii. Răspunderea ce-o avem față de semenii e de așa natură încât întreprinde în noi conștiința că de vrednicia și iubirea noastră depinde existența și fericirea lor. Răspunderea aceasta e menită să pună în mișcare toate aptitudinile noastre de lucru și toate resursele noastre de grijă. Cu referire la Dumnezeu însă nu putem avea aceeași conștiință, că de noi depinde fericirea Sa. Lui Dumnezeu îi vom răspunde pentru semenii noștri. Pe aceștia ni l-a dat Dumnezeu în grija noastră.

Astfel Dumnezeu e cel ce ne trimite, semenii sunt cel către care suntem trimiși. Servirea noastră se referă în chip nemijlocit către comunitate. Pe planul central al conștiinței ne stă grija și răspunderea pentru ea. Majoritatea normelor de viață ale unui neam se referă la ea. Dar intensitatea acestor răspunderi și deci autoritatea amintitelor norme vine de la Dumnezeu, având caracter religios. Dacă interesul pentru moșle slăbește unde s'a atenuat răspunderea pentru comunitate, la fel această răspundere se evaporază unde nu mai există florul în fața autorității lui Dumnezeu.

Destrămarea legii de viață a unui neam pornește de la slăbirea credinței în Dumnezeu. Decăderea neamului e una cu relaxarea obligațiilor față de comunitate, în urma pierderii caracterului religios al tuturor normelor de viață ale poporului.

E bine de un neam până ce această relaxare nu ia o întindere generală, ci rămâne numai la puștii înși. Când a devenit generală, națiunea s'a transformat într-o masă lipsită de chibzuc interior și înțuită la un loc pentru căva timp doar prin măsurile de stat. În asemenea situație nu mai trebuie decât un bobârnac mai energic al unor forțe exterioare ca realitatea acelui neam să se pulverizeze și să se topească, dacă nu intervine o redresare spirituală de înnoire lăuntrică prin credință.

Câtă vreme un neam e înzădat în ordinea lui spirituală, de înșii singurii care au legătura din ambianța internă a acelei ordini, se poate spune că întru cât nu mai fac parte din națiune nu se vor mai împărtași nici de mântuire. În acest sens se cuprinde un adevăr în afirmarea că neamurile se mântulesc ca întreguri și cine se rupe din aceste întreguri își pierde mântuirea. Altceva este însă când un neam încetează de-a mai avea această calitate prin desfacerea lui de temelurile divine ale existenței, de credința în Dumnezeu și ca urmare prin descompunerea internă a comunității. Atunci însul e liber și chiar obligat să se salveze de la naufragiul general al fostului său neam, căutându-și singur mântuirea, după ce s'a străduit până la limita puterilor sale pentru mântuirea neamului întreg. Acesta e cazul apostolilor creștinismului.

Legea de viață a neamului, pe lângă conținutul ei, răsfărânge în sufletul poporului și anumite însușiri sau reflexe de ordin formal.

Ea având girul transcendentel e îmbrăcată într-o autoritate de caracter absolut. Față de ea nu încape atitudinile de compromis, târgurile și raționările relativizante. Normele ei au autoritate divină și trebuiesc împlinite. Cine ele calcă își va primi pedeapsa. O primă deosebire între însul ce trăiește în sfera interioară a comunității etnice și cel ce s'a desfacut din acest cadru colectiv este că pe când primul se supune cu neclintire spirituală normelor moștenite ale neamului, ultimul le relativizează și disolvă prin tot felul de raționamente și sofisticări, lăsând libertatismului poartă largă de manifestare. Aceasta este semnul țeserii de sub sfera de puteri și obligații a unei ordini superioare și din sistemul natural și disciplinat al comunității. Însul respectiv s'a smuls din legăturile cu autoritatea transcendentă și acum nu mai este în el niciun halt interior. E omul fără neam și fără lege, fără disciplină interioară. Mentalitatea modernă afirmă că acest om s'a eliberat din

robla prejudecăților. În fond e un îns care a devenit robul poftelor interioare. Liber e omul capabil să se pună sau să stea benevol sub autoritatea unor norme superioare, prin urmare „să stea”, capacitate ce n-o mai are fulgul purtat de ușurătatea sa. Răspunsul rațional poate să dea oricând pentru atitudinea sa și acela care „stă” sub autoritatea normelor transcendente și comuniune ale neamului. Ceea ce dovedește că nu considerațiile raționale sunt motivul ultim pentru care cineva se subtrage de sub ele, ci faptul că s'a frânt în el un resort mai adânc al ființei, o viziune și o voință mai profunde, opuse ușurătății egoiste.

Sufletul celui ce rămâne învăluit în amblanța ordinii de viață a neamului, înrădăcinat în platoul larg al ontologiei etnice, posedă însușiri de severitate cu sine însuși, de neînduplecare, de bărbăție, de înfruntare a greutăților, pe când al celui ce nu mai are altă temelie decât eul propriu devine moale ca o pastă, fugind cu teamă de tot ce e greu și neplăcut și căutând prin tot felul de subterfugii plăcerile.

Dar normele de viață ale unui neam au un caracter absolut nu numai întru cât impun împlinirea lor, ci și întru cât ele se cer împlinite într'un anume fel precis. Și deoarece ele se aplică la toate momentele și referințele omului, acestea toate trebuie să se desfășoare după ritualul precis al normelor de origine transcendentă. S'a constatat că religia poporului nu e sentimentalism mălăeț ce tolerează toate licențele, ci lege severă întru cât voia lui Dumnezeu impune tuturor o rânduală precisă. Poporul nostru exprimă ca niciun altul acest adevăr, numindu-și religia: „lege românească”. Astfel legea de viață a neamului dă un *aspect și o seriozitate rituală* tuturor faptelor și atitudinilor însului din popor. Evenimentele mari de bucurie și de întristare și faptele cotidiene își au ritualul lor, care le scoate din platitudine și indiferență, dându-le un relief și un ecou, care ajunge în transcendență. Creațiunile genului etnic și toate faptele înșilor cu densă identitate etnică sunt departe de caracterul jalnic al improvizărilor. Măncarea și somnul sunt introduse prin rugăciune, ieșirea din curte e întovărășită de semnul crucii, la sămănat trebuie purces într'un anume fel, la secerat iarăși. Nașterea, cununia, moartea, intrarea tinerilor în joc sunt înconjurate de acte precise. Fiecare unealtă, îmbrăcăminte, vârstă, colț de casă, își are conformitatea cu o anumită ordine precisă de caracter suprafiresc. Toate zilele își au atributul lor specific de ordin transcendent. În fiecare zi nu se permite un lucru sau e bine să se facă altul. E o putere suprafirească ce sporește în acea zi anumite lucrări și înlătură altele. Precum natura spațială nu e simplă imanență, așa nici timpul nu e în viața poporului o curgere uniformă, ci își are relieful și calificațiile lui deosebite de cele climatice. E timpul Domnului, al ordinii superioare, nu numai al omului. Dar ritualul nu e altceva decât sărbătorescul cu accent de gravitate și lumină transcendentă asupra imanenței.

Deoarece orânduirile precise cari marchează viața neamului, indică drept ultim orânduitor al lor pe Dumnezeu, iar ca misiune a omului grija de semen, legea de viață a neamului se înfățișează ca având un pronunțat *caracter etic*. Un neam nu se menține prin forțele instinctuale, prin subconștient, prin natură. El este o realitate spirituală, voluntară în primul rând și se menține prin păzirea unei ordini morale. Nu sângele produce etosul unui neam și nu el asigură acest etos. Nu sângele creează și menține rasa ca entitate spirituală originală, deși are și el un anumit rol de condiție prealabilă. Imoralitatea poate pătrunde în viața unui neam, chiar când sângele s'a păstrat același. Iar urmarea imoralității, a relaxării ordinii morale, este destrămarea și decadența socială, fără să se fi produs nicio tulburare a sângelui prin amestec străin. Dacă e totuși necesară ferirea sângelui etnic de amestecuri degradante, tot voința este aceea care îl păzește. Dar e greșit să ne închipuim că ajunge să asigurăm puritatea sângelui, ca tot ce favorizează durata neamului să urmeze dela sine în chip automat, ca în ordinea naturii.

Am pomenit adeseori de datorile către semen în acest articol. Normele cari constituiesc legea de viață a neamului nu au în vedere numai pe un semen luat în existența lui abstractă și izolată, ci prin el sau peste el urmăresc asigurarea comunității etnice. Astfel multe norme, deși nu par a prezenta la prima vedere un caracter etic, totuși urmăresc în ultima analiză o asigurare a comunității. Putem aminti aici toate îngrădirile puse împotriva unei căsătorii din simpla pornire a amorului, fără considerare la criteriile morale, la bunăstarea materială, la naționalitate și religie. Anumite acte simbolice, cari înconjoară nașterea și cununia, sunt menite și ele să invoace noroc, bunăstare nu numai pentru persoanele în chestiune, ci și pentru urmașii lor, pentru comunitatea aceluiași sânge.

Nu există normă, fie ea cât de exclusiv religioasă sau superstițioasă chiar, care să nu slujească spiritul de comunitate măcar prin întreținerea în suflete a grijii de semenii de același sânge.

Legea de viață a unui neam este o armatură completă care-l îmbracă ființa, l-o rotunjește și l-o păzește de toate influențele și amestecurile degradatoare și disolvante. Sf. Scriptură vorbește de îngerul fiecărui neam. Legea este sabia de flacări a Arhanghelului păzitor, învăluind într-o zonă de foc existența neamului. Cine ascultă de poruncile ordinii spirituale a neamului rămâne întru neam și neamul întru el. Cine le calcă țese din zona intimă a lui, sau introduce în ea pustirea și destrămarea, care e una cu relaxarea ordinii morale și spirituale etnice. Un tânăr sau o tânără care, în urma câtorva clase secundare, socotește că s'a emancipat din strâmtoarea ordinii spirituale a părinților și nu mai află rașuni suficiente pentru păstrarea purității sale morale, a leșit din legăturile ontologice cu neamul și prin pilda sa face să se slăbească aceste legături și între alți membrii ai națiunii, destrămând realitatea de întreg a ființei naționale. Fiecare membru al neamului e dator să observe cu intransigență ordinea morală a întregului, căci pe cale de căsătorie, de nașteri și de influențe spirituale, microbul lăsat să pătrundă în sine trece în cercuri tot mai largi. Oricât ar părea de individual interesul unei anumite norme din sistemul legii de viață a neamului, ea are totuși un caracter etic, urmărind consolidarea comunității naționale.

Toate normele de viață ale unui neam au în același timp un aspect religios și unul comunitar-etic. Prin aspectul lor religios etnicul se descoperește fiecărui ca o misiune de sus, iar prin aspectul etic același etnic e ridicat din sfera naturalului sau al determinismului divin în sfera răspunderii și a spiritului. De altfel eticul nu se poate menține în intensitatea și seriozitatea lui deplină decât îmbrăcat în religios, ca poruncă divină. Eticul face atât de mult parte din ființa oricărui neam, din stilul de viață al neamului, încât chiar dacă ele au și un rost de clarificare a unei concepții, un rost revelațional, funcția aceasta are ca scop inevitabil îndemnul la o atitudine etică. Nu există formă etnică de cugetare și de închipuire a realității care să nu fie împletită cu interesul etic, care să nu servească necesității de a se fixa o atitudine.

Chiar esteticul e indisolubil împreună în ordinea spirituală a unui neam cu eticul și, se înțelege, cu religiosul. Insul care n'a rupt interior legătura cu ființa etnică simte ca o poruncă mai înaltă datorită de-a nu părăsi portul neamului și în scrupulozitatea cu care desemnează fiecare ornament pe veșmântul sau pe obiectele sale ascultă de legea etnicului și în același timp de o poruncă de sus.

Frumosul în existența unui neam se subordonează aceluiși scop religios-comunitar de salvare a etnicului. Când motivele de ordin religios-etic se slăbesc, niciun argument rațional-imanentist nu mai poate reține un neam de pe panta părăsirii portului său.

Legea de viață a unui neam are un temelie religios și o intenționalitate etic-comunitară. Ea stă și cade cu temelie religios. Când acest temelie se macină, fie prin slăbirea credinței, fie prin fărâmițarea religioasă, legea de viață a neamului se destramă și cu aceasta însuși neamul păște într-o fază de descompunere mai domoală sau mai grăbită.

Sufletul insului ce stă sub zodia de viață a neamului și prin aceasta în miezul ontologiei lui și reflectează caracterul absolut, ritual și etic al acestei legi, are o densitate și o intensitate de care sufletul desrădăcinatului e cu totul străin. Toate judecățile, cuvintele, faptele lui trebuind să decurgă în matca precisă a ordinii superioare și etnice, el e cu mult mai atent, mai concentrat asupra sa însuși și asupra tuturor manifestărilor meditează cu grijă și toate se adâncesc în sensuri și urmări veșnice. Fără să fie un filosof în sens propriu, căci se sfințește să dea drumul întrebărilor necuvincloase, el are o adâncă și tainică viață interioară, nebanalizată în toate liceațele nereflectate și neobosite în toate întrebările care dela o vreme își pierd orice farmec. Am putea compara viața insului în care s'a slăbit legea de viață a neamului cu o baltă ce se întinde în dauna adâncimii, iar a celui care crede în acea lege și trăiește conform ei cu un râu zăgăzuit, crescut în profunzime. Cum s'a stabilit de mult, țărâna și o ființă tipizată, dar nu săracă în viață sufletească. El se manifestă după normele generale, dar nu fără să gândească și să trăiască pe verticala lor o intensă viață personală.

Densitatea și intensitatea spirituală și etnică a insului asupra căruia domnește legea de viață a întregului etnic, face din sufletul lui o picătură nedespărțită de ocean, în care se abucumă toate apele și se reflectă toate culorile lui.

Traduceri

de

Mihai Nanu

Cântec de toamnă

— P. Verlaine —

Cântec trist, ce mori
Prelung în viori,
De toamnă târzie,

In mine ești svon,
Trist și monoton,
De melancolie.
Suflet oboșit . . .
Incet au sosit,
In tine se strâng
Amintiri de mult,
Stau și le ascult
Și cu ele plâng.

Și mă las ca dus,
De vântul de sus
Și de reaua soartă.

De aici purtat,
Colo aruncat,
Tristă frunză moartă . . .

Stanțe

— Jean Moréas —

Când toamna reveni-va la noi cu frunze moarte,
Acoperind întinsul lac, de lângă moară;
Când vântul pretutindeni vârtejul va să-și poarte,
Oprindu-se la poarta mea deschisă larg, să moară;

Eu mă voiu indrepta spre țârm, și răzimat
De zidul morii vechi, cu iederă acoperit,
Am să privesc, pierdut în ape, tulburat,
Cum soarele și umbra mea se sting în asfințit.

Criza

de

I. Agârbiceanu

— Oriunde, orice cameră, n'am nici o pretenție! Sunt un om singur, ce-mi trebuie? Apoi, sunt inspector, sunt tot pe drumuri. Și, pe urmă, cât avem să rămânem pe aici? Câteva luni, cel mult!

— Ce v'am putea da imediat, e o cameră mobilată, într'un cartier mai mărginaș. Au venit mulți, dumneata ești printre cei din urmă. E o aglomerație!...

Funcționarul dela oficiul de închiriere dela Prefectura județului îi dădu adresa și Vasile Preda ieși, mulțumind. Era străin în oraș, circumscripția lui de inspecție fusese într'altă regiune a țării. Cum era nedurmit de trei nopți, — mai ațipise întâmplător prin tren — umbla cam amețit pe străzile dela periferie, întrebând pe trecători după strada pe care o căuta. Case parter, măhnite de bătrânețe, pline de igrasie până subsuori, turtite sub povara acoperișelor mari și grele.

— Cam miroase a putred pe-aici, își zicea Vasile Preda, tot căutând strada din adresă.

Pe marginea uliții nepietruite erau șanțuri pline cu un fel de lături verzui, la suprafață cu un fel de straiul broaștei gros, solzos. Apă și seursori de prin curți. Cine știe de când.

Nimeni, pe câți întreba, nu cunoștea numele străzii, dar pentru a nu se arăta necunosători, fiind din partea locului, fiecare se grăbea să spună:

— Strada Zamfirescu? Nu știu, n'am auzit. Dar poate să fie cutare... Și spunea câteun nume vechiu de stradă, tot nume străine.

Cum se convinse mai târziu inspectorul, numele nu exista decât în tablourile Primăriei care le imprumutase, ocazional, Prefecturii.

Intr'un colț de hudiță, — mai erau câteva case până în câmp — îl întâmpină o bătrână cu fața mare plină de zbârcituri, ca o cizmă veche, cu ochii cufundați în grăsimi abea două puncte galbene, cu palmele mari, groase și roșii, infololită în rochiu de părea că-i gerul Bobotezii.

— Pe cine cauți dumneata? întrebă ea cu un glas gros, ca de bărbat.

— Strada Zamfirescu, numărul nouă.

— N'am pomenit! Poate dacă mi-ai spune numele omului pe care-l cauți.

— Dar nu-l cunosc, mătușe. Mi s'a dat și mie o adresă dela Prefectură...

— Olio, vei fi și dumneata unu' de ăia, refugiații!

— Păi, chiar refugiați nu suntem noi. Tot în țara noastră suntem și aici.

— Ba să bată Dumnezeu pe cine-a răscolit atâta lume și-a pus-o pe drumuri! Ești numai singur dumneata?

— Singur, mătușe.

— N'ai calabalâc; n'ai nimic?

— Ba am la gară două cufere.

— Uite ce este! Pe-aici nu-i nici o stradă cu numele pe care-l cauți dumneata. Da' eu am o odăiță mobilată, în care nu intru decât Dumineca. Are și pat, are și-un cuptor de alea, de... cum îi zice?

— Poate de cahale.

— Da, de cahăli. Că răposat' bărbatul meu ținea tare la domnie, și voia să aibă cuptor de cahăli. E drept că înghite multe lemne, până se încălzește odată, dar după ce s'a încins, nu-i mai ai grija până dimineața.

Pe Vasile Preda, cum se oprise în drum, îl luă oboseala nopților nedurmite, și-i veni la cap ca un val cald de amețală.

— Aș putea să văd odaia, mătușe ?

— Cum de nu ! Poftim cu mine, suntem numai a treia casă. La mine nu trimit pe nime că nu-s trecută pe liște. Da' un ban, doi, nu mi-ar strica nici mie. Că 'n toamna asta-i sărăcie mare : nu-s mere, nu-s pere, nu-s struguri. A secat Dumnezeu rodul pomilor de când s'au pornit iar răutățile.

— Da' ce, ești precupeață dumneata ?

— Precupeață, da, și am, de ani, locul și scăunelul meu în piață. Da'n toamna asta și până la anul, vinde dacă mai ai ce ! Bătaia lui Dumnezeu pe toată lumea !

Camera era abea un cuib. Încăpea patul, masa, vr'o trei scaune și un dulăpior cojit de vopsea. Și, într'un colț, lângă ușă, cuptorul de cahale.

— Intrebam de calabălăc pentru că, după cum vezi, odăița nu-i prea mare. Alții au venit cu mobilă, cu casa întreagă. Doamne, n'ar mai răbda Dumnezeu pe cei ce i-au pus pe drumuri !

— Pentru mine nu-i prea mică, mătușe. De altfel, nici nu voi sta prea mult în ea.

— Păi, dacă vrei să o iei numai pe o lună, nici nu ți-o pot da. Nu se plătește să mai răscolesc . . .

— Da' nu de cât voi sta cu chirie e vorbă. Ci eu am slujbă de inspector, și-s mai mult pe drumuri. Iată, să am și eu unde dormi când mă înapoiez din inspecții.

Făcură târgul, îi plăti chiria pe o lună înainte.

De când intră în odăiță, lui Vasile Preda îi păru că aude mereu un vâjeit. Crezu o vreme că-i vâjeie lui capul cum era obișnuit de două săptămâni, dar acum, într'o clipă de liniște, băgă de seamă că vâjeitul venia dela cuptor. Abea acum se uită la el mai bine. Era un cuptor mare, până 'n tavan, masiv, din cahale sure. Părea un oaspe posomorât, incremenit acolo după ușă. Un restimp nu-și mai putu lua ochii dela el. Gazda băgă de seamă, clătină din cap.

— Trebuie că are o greșală din zidirea lui. De fluerat, așa flueră mereu, vara ca și iarna. I-am spus răposatului că dacă chiar vrea să aibă în casă un lucru domnesc, să aducă un meșter priceput. Da' el nu, că și țiganul Mătrăgună știe face, și a mai făcut. De, așa a fost fi'ertatul toată vieța lui : scump la tărățe și ieftin la făină. Acum eu, de, ca gazdă cinstită, trebuia să-ți spun că vâjeie mereu. Nu-i chiar plăcut ! Poate dacă te obișnuiești, nu-l mai auzi.

— Omul se obișnuiește cu toate, mătușe, zise inspectorul, dar nu-și mai lua ochii dela cuptor. Nedurmit și după emoțiile prin cari trecuse în ultimile două săptămâni, avea senzația stranie că cuptorul acela ce vâjeia întins nu era un lucru, ci . . . o ființă. Își dădu repede seama de absurditatea senzației, dar ea stăruia mai departe, și el simți ca un val de frig ce i se răspândi în trup : Nu era un vuet necunoscut acela pe care-l făcea cuptorul. Era același vuet pustiu și rece care începu să-i străbată ființa de când luă cunoștință de nenorocirea ce căzu asupra Țării, și care nu se potolise în el decât înainte de trei zile, când se văzu iarăși cu piciorul pe pământ, repartizat cu slujba într'o circumscripție nouă. Da, era lămurit acum : nu-i vâjeia capul, ci cuptorul, cu sunetele acelea sinistre cari îi înghețară sufletul două săptămâni, despre cari nu și-a dat niciodată seama de unde izvorăsc. Acum știa că nu reîncepe în el cântecul pustiuului și îi păru bine.

— Omul se obișnuiește cu toate, mătușe, zise el din nou, încercând să o liniștească pe bătrâna, care își descărca necazul asupra răposatului, fiindcă nu voise să asculte de ea și să aducă un meșter bun.

— Se obișnuiește omul necăjit, dar nu cel căruia-i merge bine. Până acum trei chiriiași m'au lăsat din pricina blestematului de cuptor.

— Din partea mea, poți fi liniștită. Cum ți-am spus, nu prea stau acasă. Și, la urma urmelor, dacă va fi nevoie, vom aduce un meșter să-l dreagă.

— M'am gândit și eu, da' spun că trebuie desfăcut tot și clădit din nou, și cer o groază de bani.

— O să vedem noi, mătușe . . .

Voi să continui: „deocamdată îmi pare bine că huese el a pustiu, nu sufletul din mine“, dar își trase pe seamă că bătrâna nu l-ar înțelege. Inchise ușa, o lăcuie, și se culcă îmbrăcat cum era, dormind până a doua zi la amiazi.

Așa se instalase Vasile Preda în odăița precupeței, înainte cu un an și patru luni. Dar pentru ce-i veniseră în minte atât de limpezi amintirile din ziua aceea? Să fie de vină începutul de gripă, cu febră ridicată, pentru care-l pusese doctorul la pat? Vuia cuptorul mai sinistru decât de obicei? Iată că își aduse aminte, întrebându-se, și de un amănunt care mai înainte îi scăpase. După ce și-a aflat cameră s'a dus, ca un om corect ce era, la Prefectură, să restituie adresa.

— N'ai aflat-o nici dumneata? — îl întrebă avid funcționarul. Curios! Doi, înaintea dumnitale, au pățit-o la fel.

Și slujbașul, un tânăr scheletic, prea înalt, îl privi ciudat cu ochii lui ascuțiți, dintr'un cap de pasere. Inspectorul îl vede și acum, și râde satisfăcut ca și atunci. Se aude și pe sine răspunzându-i:

— Cum s'o afli, dacă există numai în teorie...

— Ce teorie? — întrebă lunganul.

— În teoria gospodăriei comunale, — răspunse inspectorul și ieși foarte vesel din birou. Uite, veselie aceea o simte și acum! Ce curios, să-i învie în așa chip niște prostii! Și pe gazdă, pe mătușa Stana, o vedea nu cum era îmbrăcată acum, ci cum era infofolită atunci, în zece rochii, deși bătrâna abea ieșise din camera lui, după ce mai pusese câțiva butuci pe foc, și tușea acum în camera vecină.

Bătrâna voi să-i aprindă și lampa de gaz, dar el se împotrivi, deși se întunecase. De ce s'o aprindă? Și așa stătea cu ochii închiși, acoperit și cu a doua plapomă pe care i-o adusese gazda.

Afară se pusese de vreo săptămână iarnă tare. A nins trei zile și trei nopți în șir, cu fulgi mari, ca niște petece deslănate de zdrențe albe, cari împânzeau văzduhul să nu poți vedea casele de pe partea cealaltă a uliții, apoi se înseninase și trăgea necurmat o jelniță dela Miazănoapte.

— Taie ca briciu', — zicea gazda de câte ori intra la inspector, să-i mai pună vreun butuc pe foc. Palmele ei erau umflăte și roșii, ca de-o obrinteală, iar obrazii-i erau vineți. Cu chiu, cu vai, cu parale multe, tot mai reușia să cumpere și să vândă niște mere mici și pietroase ca cele sălbatiche. Nu stătea mai mult de două ceasuri în târg, cocoloșită pe scaunul cu trei picioare, fie pentrucă era prea frig, fie din lipsa cumpărătorilor, fie pentrucă era îngrijorată de chiriașul său. Venia acasă și după ce își lua o rochie veche, groasă și un pieptar de lână destrămat, vedea de foc în camera chiriașului.

Lăudase ea cuptorul că dacă se incinge odată dă căldură ca o bobotae. Dar acum se îngrozi cum se împuținează butucii din pivniță. Ii era și groază să-i spună inspectorului, va crede că-i arde ea! De bună seama de vină era jelnița aceea înghețată dela Miazănoapte.

— Nu-i rabde Dumnezeu pe cei ce au pus lumea pe drumuri, — ofta în sine bătrâna. Iată, cade omul bătrân la boală, și n'are pe nime lângă el! Și s'a mai pus și iarna asta năpraznică!

Cuptorul fluera acum cu întorsături ciudate. Vuetul sinistru se înălța și scădea, dar nu se oprea niciodată. Din pat, de sub învelișul greu subț care abea se putea mișca, Vasile Preda îl asculta de patru zile, de când îi porunci doctorul să rămână binișor la căldură, pentrucă nu-i glumă o răceală așa de mare la vârsta lui. În seara aceasta luase și niște doctorii pentru transpirare, după ce înghiți, cu scârbă, ceaiul afumat adus de mătușa Stana...

— Curios — se gândi el — cum îmi aduc de limpede aminte de ziua închirierii acestei camere. Le văd toate cu ochii de atunci. Par'că n'ar fi trecut atâta vreme! De, nu pot spune, am avut noroc atunci că am întâlnit pe precupeța. Nu mai vuese în mine, vuese în cuptor, în nenorocitul acela de după ușa, — își zise el cu senzația vie ce o avu când închirie odaia, că cuptorul acela ar fi o ființă vie, nu un lucru. ... Apoi alte icoane vii îi trecură prin cap, și, iarăși, ca și când lucrurile s'ar petrece acum, nu în trecut...

Sosise în ziua aceea dintr'o inspecție, obosit de drum, intristat de neregulele pe cari le descoperise la o administrație financiară. De câte ori scormonea în asemenea vinovății, se bolnăvea în toată legea. Acum neregulele descoperite nu erau prea mari, totuși dosarul cu procesele verbale pe care-l aducea în servieta jerpelită, îi părea greu ca și când ar avea pietri înlăuntru.

Luă dela gară autobusul și nu se uită nici la dreapta, nici la stânga, deși simțea că mai mulți inși îl priveau țintă, stăruiitor. Nu vorbea nimeni în autobuz, deși era supraîncărcat. Era o tăcere grea, înăbușitoare. Ridicându-și într'o clipă ochii, avu senzația că toți erau morți, numai ochii le sticlesc, ca la strigoi.

Când coborî din autobuz, un cunoscut, un prieten, stătea inlemnit pe trotuar și privea fix la un bec electric din piață. Sosise pe 'nserate din drumul lui. Omul nu-l văzu, dar Vasile Preda nu putu trece pe lângă el fără să-i spună o vorbă. Când se apropie și-i văzu fața în bătaia luminii electrice, se opri înfricat. Părea că nu-i Pascu, prietenul său. Fața i se mai lungise și obrazii palizi păreau căzuți înlăuntru.

— Ce faci aici? La ce te uiți?

Omul întoarse spre el o față de mort. Nu-i răspunse îndată. Părea că-și deslipește cu greu privirile dela becul electric și că nu-și poate aduna gândurile.

— Vii din inspecție? — întrebă înslărit cu vocea rece, înăsprită.

— Da.

— Din cea din urmă inspecție!

Vasile Preda se temea de mai multă vreme că-l vor trimite în altă circumscripție financiară. Descoperise, cu o jumătate de an înainte, o afacere scandaloasă, și se dovediră amestecați și înalți funcționari dela Ministerul de Finanțe, cari, scoși din cauză în urma intervenției unor factori politici cu greutate, nu aveau de gând să-l ierte pe inspector. Cum prietenul său îi cunoștea toate necazurile, crezu că, în lipsa lui, i-a venit transferarea.

— Din cea din urmă? Mi-a venit transferarea?

Omul îl privi prost.

— Cum? Tu nu știi nimic?

— Nu!

— N'ai auzit de rezultatul arbitrajului?

— Ce arbitraj, frate? Chestiunea mea se rezolvă printr'o deciziune, nu prin arbitraj.

Prietenul ridică brațul și-l lasă să cadă neputincios, oftând din greu.

— Dar e vorba... de altceva. Tu n'ai ascultat la radio azi după amiazi?

— Cum să ascult? Dela miezul nopții sunt în tren... Dar... ce este?

— Dezastru! Pierdem jumătate din Ardeal.

Știrea avu asupra lui efectul unui trăznet sec, părea că l-a ars un fir electric, dar în clipa următoare nu mai simți nimic, și sunetul trăznetului se risipise ca și când nici n'ar fi fost. Iși strânse servieta la piept și porni fără să se mai uite la prietenul său. Dar avea senzația că poartă și el acum o față de mort.

Grăbi spre casă. Nu mai era departe locuința lui ținută cu chirie. Numai într'un geam se văzu lumină. Urcă grăbit scările. „Nu s'a întâmplat nimic!“ își zicea mereu. „Nu s'a întâmplat nimic, dar pentru ce îmi pare mie că intru într'o casă străină?“ Se opri pe scările slab luminate, se uită împrejur, să vadă dacă n'a greșit. Nu, era acasă!

În camera luminată abea o descoperi pe nevastă-sa într'un fotoliu. Se făcuse nespus de mică și stătea ghemuită cu mâinile în poală. Nu-l auzi, nu-l văzu, până când nu-i puse mâna pe umăr. Avu senzația că-i o păpușe mare, îmbrăcată în rochia umeste-si. Mâna i se culundă prin haină până la umărul ascuțit. Și-o retrase înfricat.

— Acum, ce ne facem noi, Vasile? întrebă păpușa aceea cu o voce scârțâitoare.

Nu-i răspunse. Trecu prin toate camerele, aprinse pretutindeni electrica, trecu prin coridor, și reveni.

— E cu neputință! Va fi o minciună. O prostie!

— Așa-mi spun și eu mereu. Dar am auzit la radio azi la cinci. A fost aici și Pascu, a auzit și el.

— Vreo farsă sinistrală! Stai să mă duc până la Prefectură.

— Dar e târziu! Nu va mai fi nimeni acolo.

Omul își luă pălăria și porni. Simțea că nu mai poartă fața lui, ci una de mort. Și ochii în cap, când i-se mișcau, părea că se freacă de ceva tare, ca și când ar fi fost de sticlă.

Ieși dela Prefectură cu știrea confirmată oficial. Iși tot indesa pălăria pe cap și nu o putea potrivi. Ii înviară rădăcinile părului, i-l ridicară vâlvoi în cap, și nu-i mai încăpea subt pălărie.

Străzile erau pustii, mute. Becurile electrice luminau rece și departe, poate fugiseră pe cer. Și orașul de piatră înmărmurise, ca un oraș părăsit dela începuturile lumii. Rătăci pe străzi cu senzația puternică de a merge către un punct sigur, pe care par'că nu-l căuta totuși în distanță, ci subt picioarele sale. Nu se putea opri decât simțind acest punct solid subt tălpi. Nu-l află, ci dimpotrivă, dela o vreme avu senzația că umblă peste valuri solidificate. Se temeă să nu cadă, să nu se împiedece, și se opri. Atunci auzi întâia oară vuetul acela în el, în urechi, în cap, în toată ființa lui, și îngheță de frig. Se opri lângă un castan bătrân, răzimându-se de el, la mărghinea unui trotoar. Se uita să vadă dacă i se mișcă frunzele, dacă bate vântul. Nu se mișca nici o frunză. Nu : vântul bătea în el, și par'că huetul acela din el pornea și umplea întreg văzduhul, îl impresura de pretutindeni.

Acasă, s'a lăsat și el frânt într'un fotoliu, lângă nevastă-sa și becurile electrice au ars toată noaptea, în toate camerele, ca la un mare priveghiu...

Vasile Preda deschise o clipă ochii să vadă luminile acelea, așa cum le vedea fantazia lui aprinsă de febră. Dar în odăiță era întunec. Gazda tușea în camera vecină. Vântul părea a se fi întezit afară : cuptorul fluera uneori cu țipete prelungi. „Bine că vuește în tine, nenorocitul“, își zise bolnavul cu satisfacție. Inchise ochii, și în moleșala căldurii de subt plapome și a febrei, se infundă iar în somnolența de mai înainte, și stătu de vorbă cu alte imagini ce-i apăreau nespuse de limpezi în cap. Auzi cea din urmă discuție cu nevastă-sa, cu Maria.

— Crezi că e mai bine așa? îl întreba ea, în pragul casei parohiale, unde se măritase fata lor de abea un an, și unde-și duseră întreg mobilierul dela oraș.

— E mai bine.

— Dar toată lumea pleacă! Adevărat că eu acum n'aș putea-o părăsi pe Ana. Poate nici o săptămână nu mai are până la naștere. Cum să o las singură, aici în sat?

— Lumea pleacă, fiindcă și-a pierdut capul. E vorba de câteva săptămâni, poate de câteva luni. Ceva trebuie să se întâmple.

— Tot așa-mi spun și eu.

— Rămâi cu fata și cu ginerele. La botez o să fim și noi pe-aici. Nu se poate prăpădi lumea așa din bun senin.

— Dar îți duci prea puține lucruri. Ar trebui să mai pachetăm într'o ladă.

— Nu-i nevoie. Am luat tot ce-mi trebuie. Și dacă n'ar fi ordinul ăsta de evacuare...

— Tu să nu mai spui nimic. Toți slujbașii statului au plecat. Cred că tu ești printre cei din urmă.

— Am tot așteptat o schimbare grabnică. Dar acum văd că se retrage și armata.

— Mergi cu Dumnezeu!

Hei! A pornit el, dar par'că nu mergea pe picioarele lui până la căruța ce aștepta în drum, ci-l duse, clătănându-l în dreapta și stânga, vântul acela ce vuia acum în el sălbatic, asurzindu-l. Vuia acum a pustiu, a pustiu, a pustiu...

— Te-ai descoperit, domnule inspector. Las' să te acoper bine! Ai transpirat și poți răci. E cald în casă, nu-i vorbă, că în urmă s'a incins cuptorul, da'-i un ger afară de crapă pietrele.

Vasile Preda simți cum gazda îi indesa plapoma în jurul corpului și rămase în nări cu un miros de țuică.

— Da, e cald acum, zise el.

— Nu poți dormi?

— Ba-mi pare că am ațipit oleacă. Da... doamna unde s'a dus?

— Care doamnă? se înfrică gazda.

— Soția mea.

— Să-i bată Dumnezeu pe cei ce v'au despărțit ! Acum așa ar trebui ca doamna să fie aici. Să nu aprind lampa ?

— Pentru ce ?

— Păi, se pare că... Dar vorba i se opri pe limbă. Voia să-i spună că are vedenii și să nu se sperie.

— Mai pune pe foc, zise inspectorul, cu ochii închiși, cutremurat de un fior de frig.

Bătrâna mai aduse doi butuci. In ușa deschisă năvăli crivățul.

— E prăpădul lui Dumnezeu afară, — oftă gazda. In loc să iese, se așeză pe un scaun lângă cuptor. „Arză-te para — șopti ea — mai huești și tu, nu-i destul cu crivățul de-afară”...

Vasile Preda ațipi iar... Umbla acum pe drumurile noiei lui circumscriptii. Și ori in care direcție pornea, calea ferată se ciuntea de-odată, trenurile oprind departe de vechile puncte de destinație. De câteori a trebuit să se oprească, sau să schimbe brusc trenul, avea senzația că-i rătează cineva picioarele dela genunchi. Simți și acum durerea in mădule și se trezi... A, e bine acum ! In tot răul este și un bine. Era in patul lui, nu mai era cu trenul. De patru luni era trecut in cadrul disponibil. Se amărâse atunci greu, zăcu de inimă rea vreo săptămână, tot ascultând fluieratul cuptorului, și tot gândindu-se pentru ce-l vor fi pus pe el in cadrul disponibil. Nu era încă bătrân, slujbaș cinstit era. Cu ce greșise ?

Dar in noaptea asta de febră înțelese motivul și se bucură : L-au scos din slujbă, își spuse el vesel, să nu mai trebuiască să umble pe drumurile acelea ciuntite, să nu mai simtă durerea aceea când îi retezau picioarele dela genunchi. Buni oameni ! Milostivi superiori ! Iată că și amintirea in vis îl durea. I se păru că gemuse, și că ceva se mișcă lângă cuptor.

— Dumneata ești, mătușe Stana ?

— Eu sunt. Am crezut să rămân aici să nu se stingă focul, și să te mai acopăr să nu răcești.

— De-acum pot dormi liniștit, nu mă mai dor genunchii, zise el.

— Da' te dor și genunchii ?

— M'au durut, acum nu mă mai dor. Nu mai sunt silit să călătoresc. De-acum sunt ca și pensionat și rămân acasă.

„Vorbește mereu într'aiurea" își zise bătrâna. „Poate a venit creza aceea de care a vorbit doctorul că trebuie să vină într'o zi, două." Pentru criza asta nu se culcase nici ea, și priveghea de aseară, tot alungându-și somnul cu câteo înghițitură de țuică.

Dar apoi își aduse aminte că chiriașul său de patru luni era mereu acasă, nu mai pleca cu trenul. La început îi spuse că și-a luat un concediu, apoi că l-a prelungit, pe urmă că nu se simte chiar bine. Ii fu rușine să-i spună gazdei adevărul. „Da'," își zise bătrâna, „poate nu aiurează." Și ieși încet să-și aducă sticla cu țuică din camera vecină.

Până inainte cu patru luni nici nu știuse că are chiriaș. Inspectorul era vecinic pe drumuri. Când lipsi întâia oară două săptămâni în șir, mătușa se înfrică, gândindu-se să nu se fi mutat cu cvartirul la altcineva. Nu plătea mult, dar plătea regulat. Se liniști însă când îl văzu venind. Se înțelege că dacă s'ar fi mutat, și-ar fi dus și cele două cufere. Dar ea la asta nu s'a gândit.

Apoi, se obișnuie să-l vadă rar. Era și mulțumită : nu i se uzau lucrurile din casă, nu trebuia să frece podelele decât din Crăciun in Paști. Uneori cerca să înțeleagă ce fel de domn era chiriașul ei, mare sau mic ? Trebuia să fie vreun domn mare dacă spunea că-i inspector. Dar de unde să știe ea ? Poate nu era decât un controlor. Aceia-s tot pe drumuri. De aștia a mai văzut ea. Vezi bine, avea și locuința ei un lucru bun : era aproape de gară. Câțiva pași. Chiriașul nu avea niciodată nevoie de trăsură. De altfel nici nu călătorea cu culărul, ci numai cu o servietă.

Gazda-l văzu schimbat pe inspectorul de când nu mai călătorea. Se făcuse tăcut ca pământul. Mai slăbise, se mai îngălbenise din cum era. Dar la toate bătrâna avea o explicație :

„Cum să nu slăbească și să se ofilească, dacă nu mai are nici o știre de-acasă ? Ba, de-o vreme, nu mai are vești nici dela feciorul său, locotenent la Vânători.”

În primăvară a venit să-l caute pe inspector un ofițer înalt, cu ochi albaștri, vioiu și vesel, și află că-i băiatul chiriașului. De-atunci nu l-a mai văzut. După ce a început războiul la sfârșitul lui Iunie, au mai venit dela ofițer trei scrisori. Știa, căci ea le primea dela poștar, cum inspectorul era mereu pe drumuri. Și, când i le pune pe masă, vedea cum fața lui întreagă se lumina, ca și când ar fi ajuns în bătaia soarelui.

Dar de vreo trei luni nu mai sosi nici o carte. Veni însă pe la Cuvioasa Paraschiva o telegramă, pe care chiriașul său o ținu în mână toată ziua, stând în fața geamului și privind pe uliță. Nu cuteza să-l întrebe dela cine-i și când îi văzu fața, se sperie și ieși repede din cameră. Poate-i dela băiat, își zicea bătrâna, și nu-i veste bună.

De, veste rea a trebuit să fie, fiindcă de atunci chiriașul a început a se topi pe picioare. Se miră cum nu s'a îmbolnăvit de mai de mult, fiindcă nu mânca la zi mai mult decât un pui de găină. Stătea cu ceasurile lângă cuptor, și asculta intins cum huește. Părea că nimic altceva nu-l mai interesează. Nu mai ieșea nici în oraș. Cu telegrama aceea l-a văzut destule ori în mână, uneori o afla pe masă, dar ea nu știa citi. Știa numai să facă socoteli în cap.

L-ar fi întrebat ea ce mai este cu ofițerul, mai ales după ce-i veni gândul că o veste rea nu-i putea aduce telegraful decât dela nevastă, de acolo unde ea simțea că s'au adunat toate relele din lume, -- dar nu îndrăznea, când îi vedea fața impietrită. Iar el nu-i spunea nimic, era mut ca pământul.

Așa mut a rămas dela Cuvioasa Paraschiva până l-a incins boala pe picioare, și a început să aiureze. Acum mai spunea câte-o vorbă. „Doamnă ferește de astfel de vorbe”, își zise gazda făcându-și cruce, și mai luând o gură de țuică, din sticla cu care revenise din camera ei, și se cuibări lângă cuptor...

... De, par'că ar răsufla mai liniștit și mai regulat acum. Poate dă Dumnezeu și trece cu bine peste creza de care vorbise doctorul. Ce boală o mai fi și asta ? După cât înțelegea ea, trebuia să fie o aprindere de plămâni. Mai văzuse ea aprinderi. Semnele erau, afară de tusa. Inspectorul nu tușea deloc... Să dea Dumnezeu să se facă bine ! Un chiriaș ca el nu mai află ea.

Doctorul o muștrase înzadar : pentru ce nu-l chemase mai de vreme ? Trebuia să se pună mai demult la pat. Dar ea l-a chemat și când l-a chemat fără voia inspectorului. Nu voia să audă de doctor. Nu voia să meargă nici la spital, cum îl indemnase doctorul. Dacă ar fi cel puțin lângă el nevastă-sa, ori fata... Dumnezeu să-i bată pe cei ce au despărțit și au împrăștiat casele oamenilor !...

I se păru într'un târziu că bolnavul respiră greu. Părea că se inneacă. Se ridică în capul oaselor și întinse grumazul. De văzut nu vedea nimic. Să aprindă lampa ? Nu, mai bine să deschidă puțin ușa cuptorului. Par'că îi e frică în asemenea întunec.

Un colț de perete se luminează. Vântul vâjăia acum și în horn, nu numai în cuptor. Pe ce vreme va fi ? Poate-i de către ziuă, își zise bătrâna.

Greoaie se apropie încet de pat. Respirația bolnavului se liniștise. Femeii îi mai veni inima la loc și își făcu cruce: „Slăntă Maică Precistă, ajută-i !” șopti ea. Se duse iar lângă sobă și mai luă o gură de rachie. Începu să aștească, toropită de căldură și de somn, când îl auzi pe bolnav vorbind cu bucurie, cu glasul limpede și plin de căldură :

— Doamne Sfinte ! Tu ești, Eugen ? Ai venit acasă ? Și eu care am crezut în telegrama aceea ! Așteaptă puțin, sufletul meu. Viu numaidecât să-ți deschid.

Eugen era locotenentul. Bătrâna știa cum îl cheamă, și acum înlemni de spaimă. Îl văzu pe bolnav în slaba zare a focului cum se scula din pat, răsturnând de pe el cele două plapome, din care abia se putu descurca.

— Așteaptă puțin, dragul tatii, nu mai bate la fereastră, că-ți deschid acum.

Bătrâna îl văzu în picioare, la marginea patului, cu fața luminoasă. Deschisese mai tare ușa dela cuptor ; de spaimă nu se putea clinti din loc. Amuțise.

Dar inspectorul în loc să facă un pas spre fereastră, se lăsă încet pe marginea patului, apoi se întinse iarăși, cu multă ușurință, sub plapomă. Mătușa Stana auzi un oftat prelung, un fel de șuer, apoi nu se mai auzi decât vuetul crivățului în horn și fluieratul cuptorului.

Stătu multă vreme nemișcată lângă foc. De bună seama iar a vorbit într'aiurea. Se gândi că nu s'a grăbit să-l acopere, și sări acum sprintenă de pe scaun.

Prin semiîntunerecul din odăiță strânse cele două plapome în jurul trupului, când deodată dădu un țipet: îi atinse mâna, mâna era rece, o răceală peste fire care-i pătrunse toate mădu-larele bătrâne.

Strică vreo zece chibrite până putu aprinde lampa. Măinile ei îngroșate tremurau. Cu greu putu potrivi sticla deasupra feștilii care înălța o flacără lungă, gălbule, ce imprăștia din vârf un fum înecăcios.

La lumina lămpii văzu surâsul larg de fericire incremenit pe fața mortului.

— De-acum știu ce-i în telegrama aceea. De-acum știu că și ofițerul e mort. El l-a chemat.

Mătușa Stana prinse îndată curaj și așeză în cruce mâinile mortului pe piept. „Să nu înțepenească”, își zise ea.

— Doamne Sfinte! oftă făcându-și cruce. Nu i-a fost dat să treacă peste creză. Dumnezeu să-i ierte păcatele, și să-i bată pe...

Nu continuă, ci se opri înfricată. Cum să blesteme în fața unui mort?

Afară crivățul vuia încă. Începea să se lumineze de ziuă. Bătrânei i se păru că mortul ascultă întins huetul cuptorului, și al crivățului, cu surâsul întipărit pe față. Și din coada ochilor ei mici, înnecați în grăsimi, picurară doi stropi pe mâinile ei roșii, ca obrintite.

Poeme

de

Florin Dumitran

Cine suie lângă seară...

Pe-armăsar de volburi saltă
Drumurile peste creste...
Altă rețezare 'naltă
Calea-i haiducească este...

Ape 'ncep să se desfacă
Unde-i sfărâmată puntea
Codrii'n fașă / i se pleacă
Până la pământ cu fruntea
Și domol, cu fruntea lată,
Merge fără să se-ascunză,
Când pe valea 'nfiorată
Spune cântece din frunză...

Dar de ce ne prinde dorul,
Tot de fluere și flinte,
Și de drum, cu tot poporul,
Peste dealuri, înainte?

Cine suie lângă seară,
Printre codri de cavale
Și cu murgu-i sprinten sboară,
Fluerând în vânt pistoale?

Mamei...

Obraji cu surăsuri de cais
Curg risipiți ca luna peste ape...
Ți-i vor culege, mamă, mâini de vis,
Să nu mai poată toamna să-i îngroape...

Vezi printre pleoapele-mi subțiri, de cer?
Se uită ochii tăi, de triste stele...
Mă simt mai blând, dar parcă veșnic pier
Privirile, prin cețurile grele...

*Ascultă-mi seara flautul domol
Suind pe culmi, de mână cu-o Ileană.
Poeni te duc în basm de lin ocol
Și ți-l anină, lacrimă, pe geană.*

*Du-mi palma 'ncet și-așterne mângăeri
Pe frunțile de rană cenușie...
Nu suferi cu mine prin tăceri,
Când toamna de rugini pe frunză scrie...*

*În fața lui Florin se-aprind lumini,
Pe pragul zărilor de altădată...
Și boabele de zâmbet, la găini,
Le-aruncă 'n visuri mâna ta bogată...*

*Dar iernile cu fulgi de țipirig
Se ning mereu, prin cețurile fine...
Mă 'neacă plânsul, mamă, și mi-e frig,
Când simt cum cresc zăpezile pe tine...*

Prinos autumnal

de

Ion Oana

*Ti-aş scrie de departe un sonet
Frumos ca sufletul frumos din tine...
L-aş mângâia 'n parfum de şoapte lîne,
Să'nalţe peste gânduri minaret.*

*Când jarul lui Brumar se scurge 'ncet
Ca stropii sângelui prin seoc de vine,
Ți-aş strânge flori de cer din zări senine
Și rodii din amurgul violet.*

*Afară-s prohodiri de vestezi foi
Și lungi fășii din cerul stors de ploii
Sub geana zariștei sălhuț opun.*

*Aș vrea acum, în ceas târziu de toamnă,
Crinul mîinii să-ți sărut, să-ți spun,
În glas cu svon de rugăcîune... „Doamnă”.*

Stihie

de

Ronsarda Castro

*În noaptea de tuciu îmi bate la geam:
O mână? Ori vîntul? Ori poate mai am
În cripta uitată o umbră târzie
Ce nu-și doarme încă, sărmană stihie,
A somnului pace pe 'ntînsul amurg?*

*Săgeata privirii de moarte pătrunsă
Străbate sub velniți. Uitarea ascunsă
Priveghiul și-l curmă în șoaptă smerită.
Pândara din criptă de zori fugărită
Vâslește spre liniști, pe șesul de plumb...*

Din aspectele folklorului ardelean

de

Ion Apostol Popescu

Folk'orul ardelean este, mai mult decât oricare altul, o oglindire simbolică a obiceiurilor și a înălțărilor din trecut; viața fiecărui făuritor de istorie — de aici din Ardeal — a avut în el profunde rezonanțe.

Istoria Ardealului s'a plămădit prin participarea la ea a întregului neam.

Poporul românesc din Ardeal n'a dat uitării niciunul din momentele lui de izbăvitoare săvârșiri, ci pe toate le-a imortalizat în măestria unei poezii, sau a unei alte producții literare, pentru ca să le recheme la răspântii de veac, spre a-i servi de îndemn și luminoasă orientare. Este foarte semnificativ lucrul că fiecare ticoană istorică a Ardealului a adunat în jurul vieții și morții ei o întreagă literatură populară.

Nu același lucru se întâmplă de exemplu cu folklorul Muntenilor, sau al Otenel. Ne referim la figura celui mai mare voevod al lor, la Mihai Viteazul. Deși numelui său i-a fost rezervat prestigiul să strălucească peste toate veacurile, totuși prea puține amintiri a lăsat în folklorul locului.

Folklorul ardelean, prin nota lui caracteristică remarcată mai sus aduce încă o dovadă despre vasta sensibilitate naționalistă a țărănimii de aici, evidențiază cutremurul ei în fața nerespectării drepturilor categorice ale neamului.

Astfel, Horia și protestul lui au răsunat grav, dela început, în folklor. Înțelegerea lui a răscolit profund sufletele ardeleni și a lăsat în literatura populară ciocotiri nebănuite de elan vitejesc. Dar prea puțini cunosc câte cântece și mai ales câte blesteme circulă în Munții Apuseni asupra acelora care l-au vândut pe marele fiu al Neamului și e păcat că ele nu au fost culese toate, fiindcă sunt expresia vigurosului suflet românesc din Ardeal, și ar putea aduce un înalt îndemn pentru vremea noastră.

Cu Iancu este la fel. Cântecul închinat trudei lui s'a înălțat vertiginos de pe toate crestele Apusenilor, ca și când ar fi vrut să îndrepte dintr'odată strămbătatea acelei vremi. Tragica lui nebunie a fascinat pretutindeni pe oameni, cântecul vieții și morții lui Iancu a devenit obsese și răsună în permanență în conștiința noastră.

Dar interesantă este împrejurarea că nu este aproape niciun preot și niciun dascăl luptător pentru neam, din Transilvania, care să nu-și aibă locul său în literatura populară. Acestor îndrumători poporul le-a ascultat înflorată incandescențele chemării, gândul lor a dogorit sufletul colectiv, demonstrându-se astfel că neamul românesc din Ardeal a fost una cu cel care-l luminau destinaul; a fost una cu istoria și țarina străbună. Dela Bărnaușu și până la neobositul Vasile Lucaci, aproape toți acești preoți și dascăli deschizători de mare veac românesc își au certificatul de minunată și sinceră evocare în literatura populară.

Știm că în revoluția dela 1848 popa Simeon Balint din Roșia Montană a fost un nume cu deosebit prestigiu în fața luptătorilor. A fost un aprig apărător al drepturilor și virtuților românești și poetul anonim l-a încheșat luminoasa trudă în versuri de mare tensiune sufletească:

Pumnii în obraz îi dădeau,
Că pe popă vină-au pus,
Că focul chiar el l-a pus.
În temoia fu băgat,
Între tâlhari aruncat,

Dar a fost nevinovat
Și de-acolo a scăpat.
Degeaba l-au chinat
Că vină nu l-au găsit,
Doar el rele n'a făcut,

Nu mai predică ne-a țînut
Și a vorbit ca Român
Cum să scăpăm de păgân,
Dar când de-acolo-a scăpat

La bătae a plecat,
Ca un viteaz s'a bătut,
Dușmanii n'au străbătut
În munții ce-a spărat.

De asemenea eforturile neînfricatului profesor August Treboniu Laurian — despre care o parte din noi nu știau prea multe — au răsunat adânc în literatura populară ardeleană. Cunoscutul folklorist ardelean Hossu Longin Pompeiu a publicat în revista de folklor „Izvorașul” o interesantă poezie populară, care atestă felul în care sufletul ardelean a reacționat față de fapta neînduplecatului dascăl transilvănean. Spicuim:

Că slobozi vrem să trăim
Și tot slobozi să murim,
Așa Laurian vorbea
Și barba își netezea,
Ochii mari și-i învârtea
Peste lumea românească
Ce vrea slobod să trăiască.
El bine ne sfătula,
Că binele ne voia

Și noi toți l-am priceput
Și cu toți l-am cunoscut,
Că e vrednic d'ascultare
Că este un Român mare,
Pentru că ne-a deșteptat
Și învățătură ne-a dat.
Dumnezeu să-l răsplătească,
Tot bine să-i dărulască.

Poezia anonimă a încadrat de asemeni la începutul poeziei cuvintele grele de tubire românească cu care neînfricatul dascăl se adresa mulțimii românești:

„Frați Români, din mândru-Ardeal,
Dela munți și dela deal
Și dela șesul frumos”

Tot la 1848—1849, unul dintre vitejii luptători pentru afirmarea aspirațiilor noastre a fost vîjlosul protopop Vasile Turcu. Din prilejul martirajului său poetul anonim a încheiat o vîguroasă baladă în care se evidențiază luminos dragostea cu care poporul l-a înconjurat. Datorită poeziei populare, lupta lui a fost recapitulată de atâtea ori în marea masă a neamului, iar recapitularea aceasta este una dintre cele mai reconfortante.

Protopopul Vasile Turcu a fost de o dărzente exemplară, cedările nu l-au ademenit cu nicio surâre și datorită acestei brave atitudini a fost legat și batjocorit în modul cel mai detestabil. Lăsăm să grăiască poetul din popor:

Pe pale fu aruncat,
Unde-a stat culcat, legat.
Toată noaptea l-a plouat
Și bătrînul greu gemea,
Dară milă nu avea,
Că sălbateci îl păzea,
Mai tare-l batjocorea,

Cu picloarele-l lovea,
Protopopul lăcrîma,
Lui Dumnezeu se ruga,
Dară el nu blăstăma
Pe cel ce îl chinula,
Bătrînețea nu-l cîntea.

Un alt fragment tot despre protopopul Turcu:

Dar pe noi ne-a apărat,
Fie în veclă lăudat.
Dumnezeu să-l odihnească,
Ratul sfînt să-l dărulască,
Să petreacă 'n fericire,
În ratu unde nu-l durere.

Nici nu este suspînare,
Nu mai pace, fericire;
Uode e numai dreptate,
Nici a lumii răutate,
Noi cu drag că îl cîntăm
Și în veclă îl pomenim.

De sigur procesiunea curajoșilor bărbați din trecutul Ardealului, cari au înflorat sufletul anonimilor creatori de literatură românească, e cu mult mai mare; eu am ales numai câteva licoane pentru a îndemna pe cercetătorii de mai târziu ai acestor aspecte proprii literaturii populare transilvănene.

Astăzi ni-s'ar impune poate mai mult decît altădată să cercetăm aceste trăsături specifice folklorului ardelean, fiindcă ele ne desvăluie luminașuri de duh românesc de o importanță capitală pentru paginile istoriei noastre.

TEXTE ȘI SCRISORI

Din legăturile lui Al. Papiu Ilarian cu Blajul

de

Șt. Manciulea

(Urmare și sfârșit)

Câteva luni mai târziu Al. Papiu Ilarian interesându-se de unele din manuscrisele lui Dimitrie Cantemir aflătoare la Blaj, primește din partea lui L. M. Moldovan această scrisoare:

„Onorate Domnule!

Mi-aduc aminte că în toamna trecută odată mi-a zis d-l Cipariu: „Scris-ai d-lui Papiu?” „Scris ieri”. „Așa epistola mea a rămas”. Duminecă-mi spuse că epistola aceea conținea răspunsul despre Msul Cantemirian, și adause: „D-l Papiu despre locul din Archiv, unde am făcut amintire de acel Ms; dară nu-mi vine în minte, și cum să pot răsfoi tot Archivul?”.

Vin eu acum să-ți dau notița despre acel Ms. În bibliotecă unde-s adunate ruinele bibliotecii mănăstirești, sub Nr. 861, se află un Ms. care pe călcăiu poartă inscripțiunea „Historia seu gestae nationis valachicae”, cară înlăuntru este scris de mâna ordinatorului dela 1850: „Fragment din Istoria lui Cantemir”. Foliant legat încă din secolul trecut, în table de lemn învelite cu piele ca și cărțile cele bisericesti. Are paginile dela 7 începând până la 608, și hârtie albă la început și mai multă la capăt. Paginatura până la 260 e veche; de aci încolo continuate de mine.

La capăt nu lipsește nimic: că paginile 607—8 cuprind închinarea autorului și apoi a decopiatorului. Ce lipsește la început a trebuit să piară înainte de aceasta cu vreo sută de ani, ce se cunoaște de acolo că ordinatorul și paginatorul (părții prime a) Manuscrisului a scris: „Monasterium Balasfalvense Ssmae Triados” și signatura „rma” pe pagina 7, — ear cum că ordinatorul acesta a trăit în secolul trecut, o știu sigur, că-i văd mâna mai pe toate cărțile din bibliotecă.

Despre decopiator mărturisește pag. 141, unde stă scris în floarea unui A: „Constantin Dimitrievici dascâl Blaj vlădică Pavel 1756 în zile Octom. 6.”

Și pag. 221: „Scris-am eu Smeritul între mișei Constantin dascălu Blaj în anul 1757”.

Și pag. 361 unde stau aceste: „1757 Sept. 20 s-au scris acest hronic de mine nevrednicul dascâl Constantin, în zile Vlădicăi Petru P. Aaron”.

Și pag 607—8 mai pe larg:

„Acest hronic prefăcându-l după altul l-am scris precum se vede, eu Constantin robul lui Dumnezeu, și dascâl al școalei românești din Blaj. Născut și venit din Țara Românească din județul Romanșilor din satul Argeși, și l-am scris în zilele Kesaro Crăiesei

M. T.; vicareș fiind prea c. Părintele Gerontie de Totoi; și prefeactos școlilor fiind părintele Atanasie Rednic: — începutu-s'au a se scrie în anul 1756 Sep. 8, și s'au săvârșit în anul 1757 Martie 31".

Opul tratează istoria Românilor până în sec. al 13. Incepe dela Greci și Trotani, ca părinți ai Romanilor. Se retund opiniunile unor Scriitori despre ieșirea Romanilor din Dacia, despre numirea acestora cu numele Flacia (foarte pe larg p. 84—111).

La pag 561 spune autorul cum că: „când scria și orânduia Chronicul nostru la Moscu, unde cărțile de treabă sunt rari, pre istoricul Bonfaliu nu l-a putut avea la mână... „ear acum când isnoava den latinesc în limba românească¹⁾ l-am făcut" ... Cartea a 8-a cap. 4.

Aceste despre forma, originea și cuprinsul Msului.

D-l Cipariu mi-a spus cum că l-a văzut odinioară tipărit și să fie ocurând și în repertoriul d-lui Iarcu. Nu dau în pripă de aceasta carte, și din aceasta cauză nice pot nota anul, la care ocură. Am sperare bună că voi căpăta în scurt un exemplar de Chronic tipărit, că d-l Cipariu a numit un preot carele să-l fi având.

Trec la alt obiect. Din viața lui Șincai, pg. 95 șirul 14 observai o sminteală: în loc de o szute, o tipărit o scene. Cred că ea nu provine din peana mea, ci din degetele culegătorului.

Actele clainiene se vor tipări în Archiv, parte întregi, parte în estras. Vor ieși de nu în Nr. 33, în 34 și urm. Atunci voi completa pentru D-ta cu peana, așa cât în Archiv și Ms. vei avea toate acele acte.

În lunile trecute, am căpătat mai multe acte jînătoare de istoria noastră, din secolul trecut, cu deschilire din zilele eppălu Clain. Năzuesc a le completa înștiricind pe tot locul și rugându-mă de toți. La timp le voi da la lumină, că merită în gradul cel mai mare.

Cărțile trimise direct mi-au venit de 10 zile. Voi avea dintrânsele până vor veni cele dela d-l Barișu.

Cu aceste răspunzând la toate, încheiu salutându-te din adâncul inimii.

Blaj, 24 Martiu 1870.

I. M. Moldovan
prof.

„Dascălu școalelor din Blaj”, nu știa nice latinește nici grecește. Din care cauză citațiunile latinești și grecești ale lui Cantemir nu le-a scris, ci a lăsat loc alb și apoi a împlinit altă mână.”

Ultima scrisoare adresată de Al. Papiu Ilarian — păstrată împreună cu cele de mai sus la Biblioteca centrală din Blaj — este aceasta:

„București 15 Oct. s. v. 1872.

Iubite Moldovene!

Ultima scrisoare ce am primit-o dela D-ta este din 9 Martiu a. c., pe lângă care mi trimiseși tom. II din actele sinodali. Importantă culegere. Continuă, dar, pentru D-zeu, nu le publica anti-cronologic, ci în ordine cronologică. Cum ți-a venit idea de a le publica întors! Dar, în fine, ori cum, numai publică înainte

Vă mulțumim pentru Cantemir.

Acum vin cu o rugămintă: D-l Odobescu și eu, rugăm cu tot respectul pe D-l Cipariu să binevoiască a ne trimite cât mai curând două exemplare (unul pentru Odobescu, altul pentru mine) — două exemplare complete, din prețiosul Archiv al D-sale. Suntem gata a-i da sau alte cărți, sau chiar prețul cuvenit. Avem mare trebuință de Archiv, și nici unul nu-l avem complet.

Așteptând cu nerăbdare aceasta carte

Vă salut frățește
A. Papiu Ilarian”

Al. Papiu Ilarian, după stabilirea la București pe lângă activitatea științifică, a depus tot elanul sufletului său pentru menținerea trează a conștiinței naționale în sufletele atât de greu încercate ale Românilor din Transilvania. El, împreună cu alți ardeleni trecuți și așezați cu rosturi

¹⁾ Cantemir scrie: român, roman, cuțoromani și românesc D-l Maiorescu și alți rumâni și rumuni ar putea învăța dela dânsul.

statornice în Țara liberă, știind și cunoscând marile greutăți, cu care aveau de luptat studenții români din Transilvania, care urmau cursurile școlilor vleneze sau ale universităților, au hotărât la 1867 să alcătuiască o societate cu acest nume, care avea menirea de a da sprijin bănesc tuturor tinerilor români lipsiți de mijloace. Scrisoarea de mai jos, adresată directorului Gazetei Transilvaniei din Brașov, desvăluie sufletul lui Al. Papiu Ilarian, devotat cu tot elanul numai grijii pentru studențimea universitară lipsită și săracă¹⁾.

„Am onoare a Vă comunica statutele Societății „Transilvania” rugându-vă să binevoiți a le publica și în coloanele ziarului D-voastră.

Se știe cum s'a întemeiat acea societate.

Mai mulți tineri transilvăneni, studenți la Universitatea din București, serbând aniversarea zilei de 3/15 Maiu, ziua reinvierii naționalității române din Transilvania în 1848, propuseră înființarea unei societăți, pentru ajutorul studenților români de peste Carpați.

Idea fu salutată cu entuziasm, de un număr mai însemnat de studenți și alți români generoși.

Se ținură mai multe întruniri, se votară statutele societății și se alesese și comitetul. S'au luat toate măsurile pentru asigurarea duratei societății. Societatea departe de a face politică nu are alt scop, decât acela de a strânge legămintele de frație între junimea studioasă din toate părțile româniei, venind în ajutorul studenților din Transilvania și părțile ei.

Mai presus de orice partid politic, noi ne adresăm pentru sprijinirea acestei societăți către toți Români, de orice clasă, de orice partid, de orice stare.

Vocea noastră nu va răsuna în deșert.

Românii din Valea Dunării își vor aduce aminte că în curs de lungi secole, la timp de pericol, acei Carpați sempiterni ai Daciei centrale au fost deapurarea locul de scăpare al naționalității române. De acolo, din sânul Carpaților, a descins Negru-Vodă, de a întemeiat Țara românească; de acolo a venit Dragoș Vodă, de a fondat statul Moldovei, și pe când în timpul din urmă elementul străin pare a ne amenința limba, și a stânge chiar simțul naționalității române, tot Românii din acei Carpați veniră a reinvia limba, naționalitatea și literatura română.

Nice odată Românii din Transilvania nu cunoscuseră pentru dânșii altă misiune în aceste țări, afară de aceea de a profesa idea naționalității române. Ei nici odată n'au făcut altă politică în țările române; și nici unul dintrânșii n'a agonisit aici vreodată altă avere, afară de stima și recunoștința adevăraților români.

Astăzi, asigurați și tari în conștiința naționalității noastre, noi de abia mai avem trebuință de apostolatul lor. Ear ei, ei nici odată nu au fost mai amenințați, în limba și în naționalitatea lor.

Un bine nemărginit le putem face, venind în ajutorul junimii lor studioase. Nicăiri în Europa poporul, adevăratul popor, n'a produs din sânul propriu și prin mijloacele sale proprii bărbați cu învățătură, atât de numeroși și atât de meritați, ca în Transilvania. Junimea studioasă a acestui popor merită respectul și ajutorul tuturor.

Incât pentru noi, noi datorim fraților noștri acest ajutor. Nu e român care nu se va grăbi a-și împlini, pe întrecute, această sacră datorie“.

Cândva vom încerca să arătăm cu numele pe toți acei tineri ardeleni cari au fost ajutați cu burse de către societatea Transilvaniei, în vremea anilor de învățătură. Blăjenii l-au purtat lui Al. P. Ilarian o adâncă stimă, atât pentru marile lui merite de luptător pentru cauza națională în revoluția din 1848—9 cât și pentru operele istorice înfăptuite până la sfârșitul zilelor. Moartea acestui profund cunoscător al istoriei ardeleni și mare patriot, a umplut de tristeță sufletul dascălilor și școlariilor din ținuturile lui Inocențiu Micu Kleb. Durerosul sfârșit al autorului „Istoriei Românilor” nu le-a fost îngăduit blăjenilor, de către oficialitatea statului, să-l comemoreze, nici prin discursuri nici prin slujbe religioase. Mâini pioase au reușit totuși să arboreze pe „Piatra libertății” un drapel de doliu la moartea lui Al. Papiu Ilarian, simbol al contopirii activității acestuia de o vleață întreagă, cu toate durerile neamului, cari își cereau dreptă izbăvire.

¹⁾ Gazeta Transilvaniei, 1867, Nr. 58.

GÂND ȘI FAPTĂ

Cei douăzeci de ani ai „Gândirii”

Gândirea, revista de ample și adânci rezonanțe românești și creștine, a împlinit, în Decembrie 1941, douăzeci de ani de falnică existență spirituală

Acest eveniment cultural, de o excepțională importanță după părerea noastră, trebuie subliniat cu toată evlavia minții și cu toată căldura inimii. Accentuarea acestui fapt e cu atât mai necesară, cu cât presa noastră, tembelă și uftucă în această privință, nici măcar nu l-a înregistrat. Câteva glasuri răslețe, cari au stărut asupra lui, nu pot scuza păcatul greu al nepăsării celor mai mulți. Dacă ieri înțelegeam conspirația tăcerii și a urli împotriva *Gândirii*, întreținută de cercurile iudalzante, astăzi, când *naționalismul de stil nou* și idelle scumpe gândirismului triumfă în largă arenă a Europei, n'o mai înțelegem. Dincolo de aceste meschinării interesate însă, înfășurată în tricolorul perenității românești, *Gândirea* urcă, cu fire care număr nou, o treaptă mai sus pe scara valorilor de autentică împlinire spirituală, năzluind la o tot mai cuprinzătoare și la o tot mai cristalină întezire a orizonturilor de creație autohtonă

Unicul prestigiu al celor douăzeci de ani de fecundă apariție n'a scăzut nimic din elanurile de luptă și creație ale acestei nobile publicații. Dimpotrivă, astăzi, în plin marș de făurire a unei lumi noi, *Gândirea* este mai actuală ca oricând. Desigur, pathosul ei militant și animator se datorește, în primul rând, poetului, teologului și vizionarului Nichifor Crainic, care a știut să facă din această revistă o *sărbătoare lunară a spiritualității panromânești*.

Pentru a putea cuprinde toate semnificațiile acestui popas sărbătoresc în vieța unei reviste de clasa *Gândirii*, — pentru că trebuie știut, că atât ca valoare de conținut, cât și ca înfățișare exterioară, Nichifor Crainic a făcut din *Gândirea* un model de revistă nu numai românească, ci pur și simplu europeană, — simțim nevoia să ne întoarcem privirile gândului înapoi cu douăzeci de ani, ca să judecăm, în perspectiva actualității, etapele parcurse și viețioasele băștâni spirituale câștigate de această publicație.

Apărută în Clujul românesc, la 1 Mai 1921, din prinosul de nervi și sbuciumul tineresc al câtorva din fruntașii scrisului nostru de azi, printre cari strălucește prezența

metafizică și poetică a lui Lucian Blaga, *Gândirea* se mută nu peste mult la București, devenind, sub oblăduirea lui Nichifor Crainic, expresia densă și curată a scrisului românesc de pretutindeni

În faza ei de existență bucureșteană a ia, *Gândirea* devine ceea ce este. Aici își precizează țelurile și își fixează tabla legilor, odată cu creșterea ei interioară și cu maturizarea ideologică a colaboratorilor, cari — și asta e unul din farmecile grupării gândiriste — deși trăiesc în diasporă, au realizat o admirabilă comuniune spirituală. Acest fapt a fost remarcat de Nichifor Crainic în amplul și luminosul său articol „După douăzeci de ani”, apărut în Nr. 10, Decembrie 1941. „Noi nu suntem, spune de-a, un cemaclu cu pontif care să distribue calificative, cu ore de palavre și cancanuri mulate în cealu, ci o camaraderie de poeți, prozatori și gânditori, selectată și verificată firesc în toful luptelor, cu o doctrină amplă și împede, alcătuită din cea mai bună contribuție a fiecăruia și pe care fiecare o realizează în latură personalității sale cea mai conaturală cu ea. N'a existat nicio deliberare prealabilă cristalizării acestei doctrine. Ea s'a născut și a crescut spontan din clocnirea fondului etnic din fiecare cu forțele străine potrivnice, la lumina unei înalte culturi, care împodobeste pe orice gândirist. Nevoie de mentor au numai scriitorii cari n'au ajuns încă la armonia lăuntrică a unei culturi proprii. Din acest punct de vedere, colaboratorii *Gândirii* sunt totdată proprii lor critici. În orice colț de țară sau de străinătate s'ar găsi, ei știu ce trebuie să trimită redacției și ce nu. Li-o spune conștiința de artiști români, ancorată în sufletul neamului lor, ca să întrebuițez expresia definitorie a marelui George Coșbuc”.

Aminteam că după așezarea ei în capitala țării, *Gândirea* a devenit în curând expresia scrisului românesc de pretutindeni. Stăruim asupra acestui lucru fiindcă ni se pare semnificativ pentru marea operă de unificare sufletească, în *duh românesc și creștin*, pe care a împlinit-o și continuă s'o împlinească, tăcut dar viguros, revista d-lui Nichifor Crainic. E această luptă unul din captolele de realizări majore ale *Gândirii*, întreținut mai ales de scrisul împede și îndrăzneț al d-lui Nichifor Crainic în acea mi-

numată *Cronică mărunta*, pe care o semnează în fiecare număr al revistei. În această privință - și istoricul literar de mâine va trebui să zăbovească mult asupra acestui fapt - *Gândirea*, în cei douăzeci de ani de după Unire, căuta să repare tot ceea ce politicianismul pătimea și mlop sfărâma sau degrada. Pentru ducerea la izbândă a acestor lupte, trebuia un om de factura și țăria sufletescă a lui Nichifor Crainic, care să colinde țara în lung și lat, ținând sute și sute de conferințe educatoare, cunoscând și încurajând orice palpăire de viață spirituală. Prin urmare, *prezența prelungită* (termenul este gândirist) a *Gândirii*, vrem să spunem a idelilor și a spiritului care o animează, se explică prin acest contact direct, dela suflet la suflet, dela inimă la inimă, dela Român la Român și dela creștin la creștin, pe care l-a realizat directorul ei. Cred că sunt foarte puțini Români cari să-și cunoască țara și puterile ei de creație spirituală ca doi Nichifor Crainic. Numai în acest fel, *Gândirea* a putut deveni expresia sintetică a spiritualității panromânești, în sensul că în ideologia ei naționalistă și creștină s'au topit, la flacăra celei mai înalte tensiuni interioare, convingerile și credințele celor mai reprezentative energii autohtone. Din acest punct de vedere, putem afirma, fără a cădea în păcatul exagerării, că în mare măsură spiritualitatea românească de astăzi, *spiritualitatea prin care suntem contemporani cu Europa*, este creația *Gândirii*, mai scurt este *gândirismul*. Aceasta din punct de vedere literar, ideologic, filosofic, religios, plastic și poetic, ceea ce înseamnă că mișcarea gândiristă se desfășoară în dimensiuni mare, în perspective ample, în zone spirituale foarte variate și nuanțate. Dar despre toate acestea ceva mai la vale.

Deocamdată vrem să stăruim asupra *certitudinilor* pe care *Gândirea* le-a fixat în climatul tulbură și schimbăcios al culturii noastre dela Unire încoace. Aceste certitudini, după cum vom vedea, sunt tot atâtea *puncte cardinale în haos*, ca să întrebuițez expresia fericită a d-ului Nichifor Crainic.

Mai mult chiar, aceste certitudini sunt însuși spiritul românesc creator de valori culturale, după cum ne spune luminatul nostru teolog D. Stăniloae.

Ca filiație istorică, *Gândirea* continuă *Sămănătorul* și *Luceafărul*, dar le-a depășit ca orizonturi spirituale și adâncime, sporindu-le zestrea cu dimensiuni și determinante nouă, toate izvorite din comuniune cu inima din veac a țării, cu duhul neamului și cerul Patriei. Din această convingere substanțială întreită, colaboratorii *Gândirii* au creat din izvoarele de fărâie ale neamului pentru mărirea și veșnicia neamului. Așa se explică faptul că azi, când Europa se regăsește din nou pe drumul tradițiilor ei milenare, *gândirismul* este gura de rai pe care intrăm în universalitate.

Dar certitudinile românești ale *Gândirii* s'au cristalizat în luptă cumplită cu iudaismul, cu satelitul acestuia recrutați dintre Români și cu toate internaționalismele de import. Această luptă e un capitol de patetică și vibrantă afirmare a spiritului creator românesc, în dărzenia lui de a rămâne pe pozițiile tradițiilor sale și în voința lui ofensivă de a-și creta un spațiu moral și spiritual pe măsura virtuților străbune. Din porunca unei profunde sensibilități istorice, prin urmare, și din conștiința unei mărețe misiuni istorice pe seama neamului lor, *gândiristii* au valorificat cu putere maximă puterile creatoare ale *tradiționalismului* *otol*, ale *ortodoxiei pesnice tinere*, ale *autohtonismului*, pe care-l trăiesc în vâpșile de dragoste și lumină ale

mitului etnic și ale *mitului folcloric*, ce-și găesc legitimearea suverană în *mitul mioritic* și *mitul eminescian*, ca două intrupări supreme ale genului românesc.

Iată câteva din certitudinile *Gândirii*, care n'au rămas teoretizări uscate, ci au fost intrupate în opere de valoare, cu adânci și fecunde prelungiri în conștiința spirituală a veacului.

Dar pe lângă vasta ei orientare în sensul adâncirii specificului românesc în toate direcțiile și sub cele mai variate aspecte: metafizic, religios, poetic, literar, ideologic, plastic, muzical și istoric, *Gândirea* a crezut și crede cu o infinită pasiune în puterile izbăvitoare ale spiritului, pe care, printr-o evlavioasă interpretare a învățăturii creștine, îl consideră sarea pământului și drumul mântuirii. „Este una din trăsăturile caracteristice ale *gândirismului*”, scrie D. Stăniloae, preocuparea de lumea adâncă a sufletului. Cine n'a avut impresia aceasta mai ales la primele sale întâlniri cu *Gândirea*, știut fiind că în primele întâlniri se experimentează mai limpede ceea ce-e caracteristic unui lucru? Cine nu a simțit că sub coperta revistei îi așteaptă o lume de taină, o năvală a spiritului în existența banală a cotidianului? Dar citind eseurile, poeziile din revistă și contemplând desenele ei, cine n'a încercat neconștient sentimentul că autorii vorbesc de o lume care e totdeauna dincolo de ceea ce poate fi cuprins în expresie, că privirile lor întesc spre o realitate ce depășește muchea planului de aici?... Adâncind naționalul în spiritual, *Gândirea* reprezintă o etapă mai matură a culturii românești. Ea înseamnă în multe privințe prima epocă de maturitate a acestei culturi. Cât a făcut *Gândirea* pentru definirea și autocunoașterea sufletului românesc în acești douăzeci de ani, nici nu putem noi cel de azi evalua. Ea va decide toată dezvoltarea viitoare a culturii noastre, al cărei drum va fi luminat neconștient de lumina netrecătoare izbucnită din activitatea *Gândirii*. Căutând autenticitatea adâncă a sufletului românesc, *Gândirea* s'a întâlnit cu prezența de har și taină a ortodoxiei. Și astfel această revistă a avut cea dintâi îndrăzneală să prezinte ortodoxia ca factor de temelie al românismului și ca izvor determinant al culturii și literaturii noastre.

Activitatea *Gândirii*, ca orice mișcare de largă respirație spirituală, prin înrăurirea exercitată asupra diferitelor categorii de profesioniști intelectuali, răspunde unui *înalt rost educativ*. Colecțiile *Gândirii* de douăzeci de ani încoace cuprind poate cele mai rodnice pagini de adevărată și cutezătoare *pedagogie națională*. Din acest punct de vedere, Nichifor Crainic se rănduiește printre marii îndrumători ai neamului.

Pedagogia naționalistă și creștină a gândiristilor n'a rămas literă moartă, ci s'a împărțit dela suflet la suflet ca undelemnul alinător al milei.

Din imperativul de *formare și educare* a neamului s'au zămislit și ideile politice ale gândirismului, condensate de d-ii Nichifor Crainic în jurul *demofiliei*, *etnocrației* și *ortodoxiei*. Aceste idei, transfigurate de lumina unui înalt duh ziditor de suflete nouă și eroice, au fost susținute mai ales în cele două ediții politice ale *Gândirii*, valnicul ziar „*Calendarul*” și inegalabila revistă săptămânală „*Sfarmă-Plată*”. În slova incandescentă a acestor publicații s'a cristalizat *naționalismul nostru de stil nou*, care și-a făcut astăzi intrarea triumfală în istorie.

Ținând seama de toate cele de mai sus și accentuând încă odată faptul că prin gândirism, în cluda tuturor celor ce-l acuzau de reacționarism, suntem astăzi contemporani cu Europa cea nouă, se cuvine să subliniem și să elogiem marea faptă românească a *Gândirii*. **GRIGORE POPA**

C R O N I C I

Pe marginea unei Istorii a literaturii¹⁾

Lipsa unei istorii a literaturii s'a simțit demult la noi, dar nimeni nu se încumeta s'o scrie. Și nici nu se încumeta nimeni s'o ceară. Căci cine ar fi fost acela care să-și ia răspunderea unei opere atât de grele, care să cuprindă întregul proces de creație și desfășurare a culturii unui neam? Și termenii nu sunt prea cuprinzători, fiindcă literatura unui popor este, până la un punct înaintat, condensarea culturii sale. În literatură doar se oglindesc aspirațiile cele mai înalte, procesele psihologice, ori sociale, cele mai complexe.

Cine însă ar fi intrunit atâtea varii calități și o pregătire atât de multilaterală, ca să poată cuprinde singur un patrimoniu atât de variat și bogat? Căci literatura nu se poate rupe din istorie și din angrenajul manifestărilor artistice. Nu este un produs separat, fără contingențe cu celelalte manifestări spirituale ale omului, să poată fi privită dintr'un singur punct. Fiecare popor are o perioadă de gestațiune, în care se întretaie influențe diferite, până să ajungă la o creație proprie, și apoi cât de îndelungată pregătire până când o manifestare spirituală să se contureze, să se definească!

Un istoric literar nu poate să neglijeze nici unul din aceste fenomene premergătoare, pentru că numai așa va putea plasa în timp și spațiu cutare operă sau autor, ca să tragă concluzii juste.

Criteriul estetic, sau oricare criteriu singular, nu poate fi un punct de plecare îndestulător, nici pentru un critic și cu atât mai puțin pentru un istoric literar. Nici o operă nu este produsul unui om care să nu fie tributار trecutului și epocii în care trăește, dar nici numai acestora nu le este tributară, căci trebuie să conțină și ceva al autorului, peste moștenirea trecutului și peste epoca în care se naște, altfel neputând fi o producție care să intereseze istoria literară.

Deci istoricul nostru literar nu putea nesocoti nimic: nici informația asiduă a istoricului, nici cunoașterea mediului, a influențelor, a surselor de inspirație, nici legătura de continuitate între opere și epoci, căci hiatusurile sunt numai aparente în fenomenele spirituale. Dar toate acestea la un loc, fără simț estetic și perspectivă critică, n'ar fi suficiente pentru o istorie a literaturii.

De sigur o stăruință în această direcție, în metodele de până acum, la noi, nu ar fi meritat oboseala unei discuții, căci noi încă nu am avut o istorie a literaturii. Avem, e drept, capitole ale istoriei literaturii, unele de toată lauda, dar opera completă, unitară, n'o aveam. Acei ce au luat o operă ori un scriitor în câmpul cercetării lor, au făcut, nu arareori, lucru util pentru istoricul literar care se aștepta, căci i-au pregătit terenul. Din păcate, nici așa nu s'a produs încă ajuns. De aceea istoricul literar așteptat, întârziat, având prea puține puncte de reazim.

Domnul G. Călinescu se înfățișează la sfârșitul unui an de incertitudini, de griji și delăsare pentru tot ce înseamnă manifestare culturală, cu o istorie a literaturii. Pe cât de plăcută era așteptarea unei astfel de lucrări, pe atât de mare a fost surpriza și poate chiar nedumerirea la apariția ei. Nu pentru că o scria d-l Călinescu, căci în definitiv avea multe din calitățile ce se cer unui istoric literar. A scris viața lui Eminescu și a lui Ion Creangă, dând dovadă că știe să folosească amănuntul istoric, s'a ocupat pe larg de opera celui dintâi scriitor, arătând că nu-i lipsește simțul critic, a recenzat multe scrieri, dovedind că nu-i lipsește suplețea cronicarului, a scris chiar poezii în tinerețe și ceva mai târziu două romane, lăsând să se întrevadă că nu-i lipsește nici imaginația, nici puterea de a face să trăiască oameni și fapte, și, în sfârșit, a scris chiar o carte cu principii de estetică, alcătuiindu-și piedestalul și justificându-și, teoretic și anticipat, opera de mai târziu.

Și totuși apariția istoriei sale literare a surprins. Mirarea este poate tocmai în faptul apariției, nu în acela că a apărut de sub pana d-lui Călinescu... Dar, fiindcă în sfârșit o avem, și încă într'o formă pe cât de nouă, pe atât de seducătoare, se cuvine s'o cercetăm.

Un prim popas se impune dela întâile pagini, cuprinzând prefața acestei cărți, care condensează și gândurile călăuzitoare și metoda și concepția despre o astfel de operă. Ba mai mult decât atât, părerea autorului despre produsul trudei sale.

D-l Călinescu se ridică împotriva opiniei acelor care susțin că o istorie a literaturii ar trebui să fie lucrată în colaborare. „Domină aici o concepție falsă despre istoria

¹⁾ Rarori o carte a dat prilej la atâtea discuții ca istoria literaturii române a d-lui G. Călinescu. Desbaterile din paginile publicațiilor periodice nu s'au mărginit însă numai la analiza cărții, în formă de recenzie, ci au vizat probleme mult mai numeroase, și în special probleme metodologice. Folosul lor este, deci, îndoit de mare. Iată de ce, după ce am publicat într'un număr mai vechiu al *Luceafărului* excelenta cronică a d-lui Costin Murgescu, privitoare la lucrarea d-lui Călinescu, acum suntem bucuroși să tipărim și cercetarea mai amplă — și cu considerații atât de judicioase — a colaboratorului nostru permanent, d-l Vasile Gionca.

literară, aceea că ea e obligată să strângă date biografice complete, să descopere izvoarele, influențele, legăturile invizibile încă." Și mai departe: "... iar istoria literară nu se poate face decât de un singur autor cu vocație".

Suntem de acord că istoria literaturii ar trebui făcută de un singur om cu vocație. Dar vocația pentru o astfel de operă ar trebui să fie atât de multiplă, încât ne întrebăm: cine, singur, ar fi atât de dotat, ca să-și ducă la îndeplinire o astfel de operă? A, dacă vom elimina și datele biografice, și izvoarele, și influențele, și cercetarea completă a operei, se va putea scrie o istorie a literaturii și de un singur om, chiar fără să fie necesar să poarte cu el povara vocației... Dar ce ne mai rămâne atunci?

Istoria nu înregistrează fapte sau fenomene brute, ci lămurște cauzele, le arată importanța și necesitatea, le determină urmările. Și așa fac toate disciplinele, căci nimic nu se poate privi izolat, cu pretenție de justă înțelegere, ci numai în angrenajul întâmplărilor din care fac parte. Cum ar putea tocmai istoria literaturii să facă excepție? Dacă Eminescu ar fi trăit cu două veacuri înainte, sau în altă țară, ar fi produs oare ceea ce a produs? Ori dacă s'ar fi adăpat numai din literatura turcă, să zicem, aceleași lucruri ar fi scris?

Înainte de a ajunge la concluzia de mai sus, d-l Călinescu era de părere că: „Oricât de spontane ar fi actele de creație, ele profită de experiențele trecutului și se produc mai bine într'un mediu tradițional”.

Prin urmare, nici un act de creație nu apare fără legătură, din sevă, și totuși e eronat să credem că o istorie a literaturii, care înregistrează fenomenele de creație literară, ar avea nevoie de izvoare și influențe... O lectură cât de grăbită a operei sale, ne învederează totuși că cercetarea izvoarelor de inspirație e cultivată cu predilecție. Ar fi suficient să amintim paginile despre Asachi, Gr. Alexandrescu, Mihail Cuciuran.

O istorie a literaturii "... e operă de disciplină accidentală, la temelie rămânând o operă de creație critică". Critica nu are alt rol decât să stabilească valori, iar valorile se stabilesc așa: "... Ca poet Gh. Sion e nul." „Din această universală ineptie, antologia poate păstra însă trei poezii...” (E vorba de D. Bolintineanu.)

De reținut, prin urmare, că istoria literară este o operă de creație critică. Să nu pierdem din vedere că, pentru anumite considerente, o astfel de operă nu trebuie scrisă în colaborare, ci de un singur om cu vocație. Autorul spune însă despre el: „Nu pentru satisfacții de critic și istoric literar am întreprins această operă. Cei care cunosc mai de aproape activitatea noastră, știu că critica (deși pentru unii notorie) nu este o preocupare secundară, la care am fi renunțat, dacă ar fi îngăduit condițiile literaturii actuale”. Și totuși vocația sa este critică. Altfel cum ar fi întreprins ceea ce a întreprins? Sau vocația și-a descoperit-o după ce a terminat lucrarea? Dar a fixat pentru viitor că numai cel cu vocație va putea scrie o istorie literară...

Înlăturând datele biografice din opera sa și totuși folosindu-le când le-a avut la îndemână, pe larg, istoricul nostru literar înlătură metoda diviziunii istoriei după principiile exterioare, sau, în spirit dogmatic, tratează pe scriitorii monografic, dar încadrându-l pe fiecare în „momentul caracteristic și la genul predilect”.

Ca atare Gr. Alexandrescu este încadrat în momentul Vasile Cârlova și Eliade Rădulescu (1837—1848). Duiliu Zamfirescu se plasează în momentul 1880, din care fac parte și I. Creangă, I. L. Caragiale și I. Slavici. Deși din același moment, cei trei din urmă sunt tratați aparte. I. Alex. Bră-

tescu-Voinești este în momentul 1890—1900 cu B. Delavrancea, M. Sadoveanu în momentul 1901 cu Șt. O. Iosif și Gârleanu, Bacovia în momentul 1905—1916 și Tudor Arghezi în momentul 1919.

Și așa urmând „momentul caracteristic” și „genul predilect”, îl vedem pe Sadoveanu plasat la 1901, iar pe Arghezi la 1919...

Refractar științismului divizionar, d-l G. Călinescu, după ce a adoptat metoda momentelor, a creat diviziuni și subdiviziuni, fiecare cu titlul lor.

„Arta cu tendință” e găsită în momentul 1881 și de aici fac parte trei categorii de scriitori: „Epigonii lui Eminescu”, „Refractarii” și „Socialiștii”. Printre aceștia sunt: O. Densușianu, Sofia Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Vlahuță și alții. (Cel din urmă — epigon, refractar, sau socialist? — este tratat după Dobrogeanu-Gherea.)

„Tendința națională” o găsim abia la 1901, în „Noul mesianism” și „Analiza fondului etnic”, având ca reprezentanți pe Șt. O. Iosif, O. Goga, N. Iorga; aici e și locul lui I. Chendi. Momentul caracteristic poate îngloba și poeți și prozatori și critici, după cum am văzut.

Totuși filozofii se cuvine să fie tratați aparte, afară de Conta. Ei fac parte din momentul 1933. Aici sunt încadrați N. Iorga, alături de Vasile Pârvan, și lângă aceștia M. Eliade și Emil Cioran. Toți sunt din „Noua generație”. Același larg moment cuprinde pe Nic. Iorga, Pârvan, ca și pe Anisoara Odeanu, Pericle Martinescu sau Ioan Biberi...

Titlurile acestor diviziuni sunt deosebit de sugestive. Istoricul literar a căutat să împace efectul denumirii cu adevărul științific. Pe romancierii îi tratează separat în momentul 1920—1930. Subdiviziunea este intitulată „Romanul gloatei”, „Romanul copilăriei”, „Proustienii”.

Printre autorii analizați găsim pe Al. O. Teodoreanu, pe Dam'ian Stănoiu, Gh. Brăescu și G. M. Vlădescu. Când vor fi scris aceștia romane ale gloatei, romane ale copilăriei? De când sunt ei Proustieni?

Momentul 1920 este al „întimiștilor” cu „Poezia paternității” și cu „proza etnografică”. Reprezentanții sunt: Rotică, Ignotus, E. Bucuță, Perpessicius...

Mai avem, în sfârșit, și o „Poezie a roadelor” în momentul 1923.

Literatura nouă își are capitolul ei: „Alte orientări”, și se învârteste în jurul momentului 1932. De la Paul Zarifopol până la Ștefan Baciu — ca să nu ne oprim chiar la ultimul scriitor — numărul celor ce-și găsesc adăpost în cele vreo 35 de pagini este impresionant.

Denumirile subdiviziunilor sunt de o rară savoare. Avem de a face cu un „Umor proletar”, cu „Poezia profesiunilor”, cu „Tuberculoșii”. După aceea o împărțire pe provincii: „Basarabeni”, „Ardelenii”...

Odată fixat planul de lucru și criteriile, d-l G. Călinescu, deși ne atrage atenția că „natura studiilor universitare și lucrările istorice făcute la Roma ne-au dat familiarizarea cu epoca veche”, trece peste epoca veche a istoriei noastre literare în goană, acordându-i abia vreo 50 de pagini.

De ce? Pentru că nu mai trebuie făcută confuzia între cultură și literatură. „Oricât de înaltă va fi activitatea latinistilor, niciodată Petru Maior nu va interesa pe literat.” Și, în adevăr, pe d-sa nici nu-l interesează, căci abia amintește despre școala latinistă. Este mult și atât.

Dacă numai valoarea literară este criteriul după care trebuie să se călăuzească istoricul literar, de ce face d-l Călinescu loc atâtor scriitori pe cari tot d-sa îi declară de nuli? Căci dacă sunt nuli, nu trebuia să se mai ocupe de ei

Dacă istoria literaturii nu face loc decât valorilor literare și, fidelă acestui principiu, cu greu se îndură să amintească despre școala latinistă și tot așa despre cea mai mare parte din cronicari, pentru ce insistă asupra „inepțiilor” lui Bolintineanu?

Principiul amintit, păzit în mod riguros, ar fi avut ca rezultat că istoria literaturii d-lui Călinescu ar fi lăsat să cadă zăvorul după pomenirea a cel mult o duzină de scriitori, căci nu credem să fie mai mulți care să fi dat la iveală ceva de merit, după d-sa.

O trecere prea repede în revistă a literaturii vechi, încă nu ar fi motiv de imputări, dar d-l Călinescu nu face numai atât. Se oprește la suprafață, mulțumindu-se cu exemplificări de fraze tari, vulgare. De altfel limbajul indecent, trivial, este căutat cu insistență și face deliciul d-sale; nu pentru că i-ar stărni râsul, ci pentru că-l găsește pitoresc sau savuros. Așa, un cronicar este „dotat cu mișcări navelistice și cu asprimi pamfletare de o pitorească vulgaritate valahă”. La altul, dușmănia e de o „vulgaritate sănătoasă, argheziană, inventivă în injurii”. ... Într-o caracterizare rezumativă, găsește că „efectul tuturor acestor cronici este totdeauna burlesc, dar tocmai de aceea mult mai triviale și înafara oricărei idei artistice, rimările muntene sunt mai pitorești, având spontaneitatea vulgară”.

D-l Călinescu, partizan al principiului estetic, pornit pe caracterizări de acest soi, găsește că Radu Popescu, pe nedrept subestimat, a fost un cronicar de mare talent care, dacă ar fi avut „mai multă învălmășire de oameni și o urmărire” mai de aproape a faptelor individuale, fără atâta cronologie”, ar fi devenit „un Saint Simon și mai veninos”.

Și pentru ca să ne convingă de aceasta, citează un pasaj din cronica acestuia, referitor la moartea Serdarului Barbu, care sună așa: „... și încă viu fiind, amândoi ochii din cap i-au sărit, iar după ce au murit, trecând trei zile, au început a ieși viermii din mormânt, și puteau mare cât s'au umplut biserica”.

Povestirea aceasta a făcut-o „cu voluptate joșnică, dar gustoasă”, svârle sentențios d-sa. Curat gustoasă!

Poeziei poporane îi acordă și mai puțină importanță. Motivul e că... avem o literatură destul de bogată. Interesul pentru folklor trebuie să înceapă acolo unde acesta însemnează un motiv de inspirație pentru literatura cultă. Miturile Traian și Dochia, Meșterul Manole, Sburătorul și chiar Miorița nu se bucură de altă trecere decât de a fi rezumate. În schimb multe din smintelile unor scriitori contemporani se bucură de toată atenția.

Trecând la „Clasicii întârziați”, este reținut de Gheorghe Asachi, pe care-l reabilitează ca scriitor. Figura literară ignorată până acum, este pusă deodată în lumină, și nu tocmai pe nedrept. Urmărind sursele de inspirație, pe care totuși le repudia, d-l Călinescu ajunge la concluzii demne de reținut, în legătură cu Asachi.

Obiectul unor cercetări migăloase, după mărturisirea sa, este I. Eliade Rădulescu. Stăruitoarea cercetare este, pe semne, prilej pentru istoricul nostru literar să găsească valori demne de subliniat și acolo unde nu sunt. Obișnuiți să apreciem pe I. Eliade Rădulescu mai mult ca deschizător de drumuri decât ca literat, d-l G. Călinescu ne învață că „este un prozator excepțional, bun pamfletar, ignorat sub această latură,” și însfârșit că: „de n'ar fi trebuit să înceapă totul și să-și cheltuiască energia în luptă pentru formația limbii, din învălmășeala căreia nu putea vedea limpede adevărata cale, Eliade ar fi putut deveni un foarte mare poet”.

Atâta generozitate nu arată d-l Călinescu nici aceluia pe care îi așează sub titluri pompoase ca: „Poetul național” sau „Marii prozatori”.

Gr. Alexandrescu, în schimb, e turtit și crestal fără cruțare. Cu o mobilitate de spirit rareori întâlnită, d-l Călinescu trece dela savoarea trivialității la constatări de rece examiner, găsină că „ochiul e jignit de impuritatea vocabularului” la Gr. Alexandrescu.

Reabilitând pe Asachi, d-l Călinescu dădea dovadă de un ascuțit simț critic. Demonstrând că C. A. Rosetti avea o cultură rotunjită, deși scrisul său servea de model limbajului eroilor lui Caragiale, nedumirește, ba mai mult, te silește să te întrebi, dacă nu cumva echilibrul și intuirea sunt accidentale doar la d-sa.

Kogălniceanu, Iacob Negruzzi sunt analizați atent. Paginile despre acești doi scriitori sunt cu observații juste, dovedind o înțelegere deplină din partea istoricului literar.

Același lucru l-am putea spune și despre cele scrise referitor la Bolintineanu, dacă ar lipsi unele contradicții supărătoare. Dar ceea ce e revoltător, e că d-l Călinescu își pierde stăpânirea și în loc de observații critice, injură pur și simplu: Viețile romanțate ale lui D. Bolintineanu sunt de o prostie absolută. Ori: „Din această universală ineptie, antologia poate păstra însă trei poezii.” Caracterizări de acest soi nu pot fi acceptate nici într'un foileton, necum într-o istorie a literaturii, care trebuie să aibă echilibrul expresiei.

Surpriza te așteaptă la fiecare pas. Hotărât, d-l Călinescu a voit să dărâme tot ce a fost consacrat — cu puține excepții — și să ridice la rang de valori, autori de periferie. Cum ne-am putea explica altfel afirmațiile sale despre I. Eliade Rădulescu și C. A. Rosetti? La fel vine să ne învețe că Stamatii Costachi este scriitor „eminent”, „în câteva puncte comparabil doar cu Eminescu”, și să găsească inrudiri cu scriitorii englezi și francezi despre al căror nume e îndoielnic de va fi auzit bietul Stamatii Costachi. Dar d-l Călinescu îl vrea scriitor mare și pace!

Insistând lung asupra lui Alecsandri, criticul regăsește tonul just, adecvat. Nu pot fi trecute cu vederea rândurile cumpătate despre N. Filimon. Demne de toată lauda sunt paginile despre B. P. Hasdeu, pe care d-l Călinescu îl surprinde cu multă îndemănare în manifestările sale atât de deosebite.

Capitolul despre Titu Maiorescu de asemenea atrage atenția. Folosindu-se de „Insemnările zilnice”, publicate în ultimul timp, criticul dărâmă legenda creată în jurul lui Maiorescu, care se îndărătnicea într-o greșită înțelegere a omului, de unde și opera interpretată tot atât de greșit. Din păcate, însă, nici de astă dată d-l Călinescu nu observă anumite contradicții. Pe alocuri îi face și imputări nedrepte lui Maiorescu, când susține că n'a remarcat „Sburătorul” celebru al lui I. Eliade Rădulescu, sau când ironia acestuia în legătură cu versurile:

„Coruri de nimfe, pe buza-ți lină,
„Le văd cum joacă încetșor”

o taxează de gândire plată.

Ajungând la „Poetul național”, pe care-l scoate din cercul Junimii, d-l Călinescu înlătură tăios părerea greșită de până acum că Eminescu ar fi o apariție care n'are nimic comun cu trecutul. Din contră, toată opera lui se desprinde din tradiția românească. Prilej pentru istoricul literar, care repudia isoarele și influențele ca mijloc de cercetare a unei istorii a literaturii, să constate că Eminescu este când

pe urmele lui Asachi, când pe ale lui Bolintineanu, ale lui Hașdeu ori Alecsandri, și chiar pe ale lui Negruzzi. Și, preferând de data aceasta analizei operei amănuntul istoric lipsit de interes, se pierde în descurcarea proiectelor literare ale lui Eminescu din tinerețe.

Tratând un capitol atât de important din istoria literaturii, istoricul simte nevoia informației savante, descoperind influența lui Gautier, Novalis, Schiller, Goethe, Edgar Poe, Wieland, Raimundi, Deschamps, Cazotte, Baudouin, Ariosto și a tuturor de care va fi auzit, culminând cu amănuntul că numele de Cezara, din cunoscuta năvelă, e luat din Titan de Jean Paul...

Analiza propriu zisă a operei ocupă un loc redus, iar activitatea ziaristică e trecută sub tăcere. Poezia tipărită e privită fragmentar, grăbit, și se evită opinia critică precisă, concluzia. De altfel, din aceasta d-l Călinescu face un sistem când e vorba despre scriitorii ca Eminescu și Creangă, despre cari nu poate vorbi slobod, fiindcă la urma urmei trebuie să aibă și istoria literaturii noastre măcar doi scriitori mari.

Trebuie să recunoaștem însă că găsim în paginile despre Eminescu multe observații noi, pline de interes și intuiții de o valoare definitivă.

Creangă este poate cel mai bine prins. Dar un Eminescu cu apucături țărănești, dornic de senzații tari, ca și Creangă, cu toate că era prieten cu acesta, nu poate dovedi decât o greșită înțelegere.

Partea despre Caragiale sfârșește desamăgitor. Opera dramatică — tocmai acolo unde trebuia fixată o judecată critică — este ignorată. Pripit, d-l Călinescu lichidează toată dramaturgia lui Caragiale în câteva fraze, cu concluzii care nedumiresc, fiind seamă că schișele, momentele și chiar nuvelele au fost disecate atent și chiar cu pricepere.

Să conchizi că la Caragiale nu aflăm caractere complete, trăind independent de comicul situațiilor, și să-i aduci imputarea că n'a creat tipuri de avar, mizantrop ori ipocrit, care trădează preocuparea de marile probleme, de viață morală, înseamnă o lectură superficială a operei, tocmai când trebuia să fie mai atentă și scrupuloasă și o situație a problemei pe plan greșit.

Avarul sau mizantropul dramaturgului francez nu sunt mari pentru că ar indica preocuparea de mari probleme de viață morală, ci pentru că sunt tipuri vii, cu trăsături profund omenești. Dar abuzivul Tipătescu, credulul Trahanache, mărginitul Dandanache, fanfaronul Leonida, nu au trăsături tot atât de profund omenești? Avariția sau ipocrizia ca trăsături de caracter sunt mai deosebite sau mai înalte decât naivitatea, prostia sau incorectitudinea?

Al. Macedonski este un punct de oprire îndelungată pentru d-l Călinescu. Fiindcă, dacă nu în toată opera sa, în bună parte, este un poet tot atât de mare ca și Eminescu. Din alambicată frază s'ar părea chiar că-l depășește.

Dar nu numai atât. Macedonski are ceva din măreția lui Dante, a lui Byron și Blake. Cu ce e motivată părerea aceasta? Cu ditirambele lui Macedonski despre el însuși, în care se proslăvește neincetat, văzându-se împărat ori asemuindu-se zeilor?

Dacă obsedatul Macedonski este preamărit pentru atitudinea lui, mai puțin increzutul Duiliu Zamfirescu este imbrâncit ca fiind „șanșos”, „obstinat” și „plin de sine”. Ca romancier aflăm că e inferior lui Slavici.

Trecând la arta cu tendință, d-l Călinescu deschide larg porțile evreilor Dobrogeanu-Gherea și Ronetti Roman, iar lui Vlahuță nu-i găsește alt merit decât cel al decenței

în platitudine. Artă cu tendință, sau istorie literară cu tendință?

Delavrancea, Coșbuc, Șt. O. Iosif, Oct. Goga, Iorga, sunt trecuți în grabă, însă prinși în liniile caracteristice măcar portretistic, dacă nu și analitic în operă.

La Sadoveanu face un lung popas, trecând în revistă în deosebi opera lui din tinerețe. Peste „Zodia cancerului”, singura carte a lui Sadoveanu care se menține ca roman, și peste „Măria sa puil pădurii” — monument de descripție — trece cu ochii închiși.

Cu evreul Sanielevici se începe capitolul „Criticei universitare”. Infumurarea ridicolă a acestuia, gen Macedonski, este privită cu simpatie. Inteligența, erudiția, asociația în felul lui Hașdeu, efectul literar inimitabil al scrierilor acestuia ropotesc într-o caracterizare densă, care uluște prin atitudinea de înaltă prețuire.

M. Dragomirescu este presat între evreul Sanielevici și cel de același neam cu el, Ion Trivale, elev al celui dintâi, care fără îndoială a trasat o linie în domeniul cronice critice dela noi.

Epigrame îi consacră trei rânduri, cu două nume: I. Ionescu Quintus și Cridim. Nici Cuza, nici Cincinat Paulescu nu-și pot găsi locul aici. Ce să mai vorbim de actualii?

De altminteri A. C. Cuza nu are dreptul la mai mult decât amintirea numelui în indicele bibliografic, o fotografie alături de a semitului Dobrogeanu-Gherea și o invectivă accidentală că în tinerețe are ateu, iar mai târziu naționalist.

D-l Călinescu îi reproșa lui Maiorescu conspirația tăcerii. D-șă face ceva mai mult: alternează conspirația tăcerii, ca în cazul lui A. C. Cuza, cu uitarea completă, ca în cazul lui Gh. Lazăr, Ecaterina Pitiș, P. Comarnescu, Ion Sângiorgiu, C. Gane și alții.

Pe Panait Cerna îl găsește un poet minor, căruia, pe nedrept, i s'a dat prea multă atenție. De data aceasta criticul vrea să fie crezut pe cuvânt, pur și simplu.

Calistrat Hogăș îi prilejuește d-lui Călinescu o riscantă echilibristică în caracterizare. Ne informează că prozatorul e un diletant superior, cu o singură coardă și ca atare un scriitor minor. Însă un minor mare. Iar mai departe că: „În proza sa genială și nesigură se văd urmele profesionale poncifele”. Diletant superior, dar scriitor minor. Minor mare, însă. Scriitor genial... totuși un minor. D-l Călinescu nu-l vrea nici scriitor mare, nici mic și nici mediocru. Îl vrea un mare scriitor mic. Bietul Hogăș!

Cu toate că istoricul literar n'a întocmit capitolele în lucrarea sa după genul scrierii, ne pune de odată în față „Romancierii” în momentul 1920—1930, indicându-ne de dragul subdiviziunii: „Romanul gloatei”, „Romanul copilăriei” și „Proustienii”.

Primul căruia îi face loc e Liviu Rebreanu. În câteva pagini d-l Călinescu condensează o caracterizare de sobră expresie și justă pătrundere. Încercările unor critici de a ridica romanul „Gorila”, din care, în afară de paginile uciderii lui Pahonțu, nu trăiește nimic și romanul „Amândoi” căruia i se dau sensuri neprevăzute nici de autor — sunt sdobrite pentru todeauna, print'o încheiere lapidară că Liviu Rebreanu, pe cât e de genial în prezentarea gloatei, a minților haotice, pe atât e de slab când încearcă să surprindă sufletul rafinat și subtil.

Conturată dela primele cuvinte, cu aceeași intuiție, este și romanciera Hortensia Papadat-Bengescu. Insistența asupra ei în atâtea pagini devine până la urmă supărătoare. În definitiv, pentru un istoric literar, oprirea îndelungată la un scriitor nu este justificată decât în două cazuri: fie când

scriitorul este de valoare și trebuie înălțat în toată plenitudinea sa, fie când s'a creat în jurul său o atmosferă nemeritată, care trebuie nimicită. Hortensia Papadat-Bengescu nu intră în nici una din aceste categorii. De altfel, prolixitatea de acest soi nu sunt rare la d-l Călinescu.

Paginile consacrate lui Camil Petrescu se pot cita ca exemplu de analiză subtilă. Istoricul literar nu se lasă târit de părerile romancierului — el însuși critic — ci-l scoate și-l situază în adevăratul plan al creației sale.

În schimb Ionel Teodoreanu îl derutează în parte. D-l Călinescu nu s'a putut sustrage opiniei generale, pornită dela publicul cititor, mai ales feminin, care a influențat tiranic critica, să constate că înafară de o atmosferă plăcută de suavitate, romanul „La Merdeleni” nu are cu ce să rețină. Copilăria în cărțile lui Ionel Teodoreanu e tot ce se poate închipui mai puțin veridic. Totuși găsim ceva la acest romancier, care-l menține sus, ceva pe care numai Cezar Petrescu l-a atins uneori: prezentarea destrămurilor sufletești. Aici Ionel Teodoreanu e neîntrecut.

D-l Călinescu s'a oprit la suprafață, notând ici, colo, câteva observații în legătură cu Ionel Teodoreanu, dar care nu aduc nimic nou. Și tocmai aici ar fi trebuit să-și ascuță simțul critic, să fixeze pentru întotdeauna locul lui Ionel Teodoreanu.

Cu C. Stere este nu numai aspru, dar și nedrept. Dacă romanul „În preajma revoluției” are lungimi supărătoare, neglijența de stil parvenite poate din faptul că a fost dictat, creionări insuficiente, tirade adeseori fără rost, și o prezentare tendențioasă a unor personalități din viața noastră publică, nu este mai puțin adevărat că este un roman care ne sârle în față o lume uriașă, veridică, învârtindu-se în jurul unei conștiințe lucide, Vania Răutu, care e autorul, în luptă cu adversitățile mediului și ale societății. Ostracizat din viața publică, omul, este lipsit de sens să se înlăture și scriitorul, care dă la iveală o operă atât de vastă într-un ritm vijelios, la o vârstă la care scriitorii noștri, în aproape toate cazurile, dacă nu s'au mulțumit să rămână cu laurii trecutului lor, n'au ieșit din platitudine.

Cu cât istoricul literar se apropie de epoca actuală, cu atât îl vedem mai arbitrar în judecăți, mai lipsit de sistem, mai grăbit în lectură și cu mai multe lacune. Prevăzând o eventuală imputare că a pătruns până în literatura ultimilor ani, d-l Călinescu caută o justificare din capul locului.

Ar fi destule motive, e adevărat, pentru a găsi procedee nepotrivite, de a fi făcut loc într-o istorie a literaturii unor scriitori care sunt fie în curs de dezvoltare, sau chiar la început de tot. S'ar putea susține că o istorie a literaturii cuprinde de obicei valorile consacrate. Socotim totuși că e bine ca o istorie a literaturii să se ocupe și de scriitorii zilelor noastre. În principiu nu găsim că e nevoie de perspectivă în timp pentru a surprinde un fenomen de cultură. Înțuirea se poate face și din imediată apropiere, dar uneori e mai grea, ori din cauză prejudecăților care se pun decurmezisul, ori pentru lipsa elementelor de apreciere ca puncte de reper. Tocmai de aceea se impune mai multă grijă, o deosebită atenție și o mai îndelungată chibzuință.

Iată de ce, pe cât găsim de necesară și de laudabilă întreprinderea d-lui Călinescu de a studia și pe scriitorii zilelor noastre, pe atât găsim de criticabilă graba sa de a lichida această epocă, cea mai spinoasă, și căreia, tocmai pentru acest motiv, ar fi trebuit să-i consacre o mai amănunțită cercetare.

Paginile despre Cezar Petrescu uluiesc prin miopie, deși ne vine să zicem că e patimă și pornire din partea

criticului. Altfel nu ne putem explica de ce „Întunecarea” ar fi, după opinia d-lui Călinescu, scrisă bine numai din punct de vedere gramatical, nu și estetic.

Ce ironie deplasată, atinsă în plin!

Și ca să ne demonstreze că opera analizată este deplorabilă, procedează în felul în care Dobrogeanu-Gherea, în unul din alesele sale articole, arată că se poate proceda și cu cea mai genială operă, ca să tragi concluzii că e eguată, dacă ești ignorant sau de rea credință. Romanul e superficial, spune d-sa, și ca o cronică. Noroc că nu-i lipsește o oarecare eleganță jurnalistică.

Atât, atât din „Întunecare”.

Nici măcar consolarea de a fi scris după aceea ceva bun, n'o avem pentru Cezar Petrescu. Și fiindcă a avut imprudenta să se atingă și de Eminescu, (nu știa oare că e tabu de când l-a studiat d-l Călinescu?) îi ține o lecție despre viața romanțată și roman, brufoluindu-l... când în „direcția orizontală”, când în „verticală”. Căci așa slab, ca scriitor, cum este Cezar Petrescu, are cu toate acestea niște direcții în scrisul său, orizontale, verticale, ba chiar și orizontalo-verticale...

Și iarăși avem satisfacția unor pagini alese.

Damian Stănoiu este închis în cercul unor observații care denotă un ochiu atent, scrutător. D-l Călinescu desparte cu ușurință cărțile acestuia de valoare de cărțile care constituie o simplă cronică veselă, foarte adesea plată și vulgară. Cele dintâi nu ca preocupare viața monahală, pentru care Damian Stănoiu a avut antene multiple.

Șapoi multe pagini despre literatura lui Aderca, Peltz, Ury Benador, Ion Călugăru... Adevărată antologie evreiască, ilustrată, de sigur, cu chipuri care trebuie să confirme natura literaturii. Pana d-lui Călinescu se ascute subit și adulmecă, cu un interes crescând, toate subtilitățile lui Aderca, notând în treacăt, ca simple insinuări, desprețul și desconsiderarea acestei figuri omidice, pentru tot ce e românesc.

Cu multă răbdare se oprește asupra lui E. Lovinescu, pe care încearcă să-l reabiliteze; dar efectul este aproape contrariu. Atâtea linii de amănunt aduce portretului lui E. Lovinescu — juste, nimic de zis, dar nu întotdeauna măgulitoare, — încât impresia finală e de cenușiu. Rămân pietre de hotar observațiile d-lui Călinescu că Lovinescu s'a ferit de clasiți și a făcut mai mult critică negativă. Dacă ar fi adăugat la aceasta inconsecvența, contradicțiile, scrisul prea creionat al criticului, caracterizarea ar fi fost aproape completă.

Reabilitarea se impunea, căci ori câte scăderi ar avea Lovinescu și oricât de deficitară s'ar prezenta critica sa, nu e mai puțin adevărat că în numeroasele volume scrise, s'a ocupat aproape de toți scriitorii moderni, a presărat sugestii interesante și a trecut dincolo de cronică, încercând un sistem critic.

Tudor Arghezi este acceptat pe de-a întregul, deși este cel mai inegal scriitor din literatura noastră, alternând poezia de esență pură cu simpla rimare, searbădă, dialectică, sub orice nivel. Dar nu numai atât: Arghezi, după „Cuvinte potrivite”, în care întâlnim poezii de adâncă rezonanță, care îl consacra mare poet, este în regresie. Se numără pe degete bucățile care se mențin.

Încătușat în opinia curentă, d-l Călinescu nu poate privi pe Arghezi dela înălțimea judecății obiective, constructive. La Arghezi se impunea ca istoricul literar să fie meticolos în observația critică, să aibă curajul pe care îl are atât de adesea și să fi spus cu autoritate, c'o clipă mai devreme, cuvântul hotărâtor despre Arghezi.

Ceea ce uluște de-adreptul, este întreprinderea d-lui Călinescu de a salva romanele, fie că le clasează romane, fie basme, ale lui Arghezi. Încercarea asta o făcuseră, nu e vorba, mai înainte, și alții.

Din multiplele laturi ale universului Arghezian, una singură stă în lumină, și aceasta este a poeziei; a poeziei de mai demult, însă.

Ca pamfletar, în mod firesc, d-l Călinescu trebuia să-l îmbrățișeze pe Arghezi cu toată simpatia, căci știm doar că-i plac mirosurile tari. Întru cât scopul scriitorului, este de a folosi ca în pictură, orice culoare, indiferent de proveniență, obiecțiunile etice n'au niciun rost, se consolează d-sa.

Începând capitolul „Ortodoxiștilor”, ne-am aștepta să găsim pe critic preocupat de mișcarea ortodoxistă, să-i arate sorgința, să-i fixeze rolul și să-i urmărească mișcarea; dar nimic din toate acestea. Întră direct în materie, vorbind despre Nichifor Crainic, căruia, e drept, îi surprinde câteva nuanțe de gândire, dar atât cât e necesar ca să-i dea un colorit puțin plăcut, în ansamblu.

Printre rânduri, îl vedem cu acest prilej pe d-l Călinescu apărător al etnicului și specificului național, reproșând lui Nichifor Crainic că a deschis porțile unor evrei ortodoxizanți.

De altminteri, nu e singurul caz când istoricul literar are efuziuni naționaliste. Urmărit parcă de teama de a fi simpatizat prea mult, în a sa istorie a literaturii, cu atâtea figuri evreești, îl vedem rupând anumite fire din țesătura lui Gherea, Emil Dorian ori Paul Sterian, când sunt de un colorit prea tendențios. Impunșăturile acestora însă, sunt prea de suprafață ca să trecem cu vederea părerea d-lui Călinescu, că aportul literar al Evreilor dela noi trebuie ținut în seamă. Aici este greșala. E cazul să recunoaștem că găsim la literații evrei dela noi unele lucruri bune, dar adunate la un loc, ne dăm seama că se pierd definitiv în totul bogat al unei literaturi specific românești.

În țara noastră, la marginea occidentului, evreimea nu și-a pus probleme de cultură, căci a fost prea mult robită de interese materiale. Noi n'am avut un Anatole France, Heine, Bergson, Ludwig sau Zweig, care să fi înscris puncte de ascensiune în literatură sau cultură.

Ajunghând la Blaga, criticul urmărește parcă să impresioneze pe cititor, ducându-l pe urmele poetului aci pe tărâmurile filosofiei, aci pe ale mitologiei.

Momentul „Dadaștilor” este prins în goană. A vânturat, cam atât cât era necesar ca cititorul să înțeleagă, căci criticul n'o afirmă, că avem de a face cu o epocă a dezechilibrului, a încercării de a promova absurdul, a unei demențe cu accese de furie, care își strigă dorul de descătușare de tot ce însemnează muncă, gândire sistematică și artă.

Cu „Alte orientări”, d-l Călinescu începe cel mai dificil capitol din opera sa, pentru care ar fi trebuit să-și adune toate rezervele scriitoricești, să folosească toată inventivitatea de care e în stare și stăruitor, să cerceteze configurația critice, coloană vertebrală a oricărei literaturi.

Grăbit să încheie, schițează insuficient. Gelos pe manifestările altora, într'un domeniu pe care l-ar fi vrut rezervat numai sieși — deși se apără că n'a vrut să fie critic — este malițios dela început până la sfârșit, contestând în ultima analiză orice valoare criticilor noștri.

Inteligența lui Zarifopol „e de o calitate secundară, cu tot fastul decorului și chiar jurnalistică, adesea cu totul ieftină și de o vioiciune silită”.

Pompiliu Constantinescu este un foiletonist de perfect onestitate, „cu unele neajunsuri inerente placidității, dar și cu avantajul de a nu cădea în polemică, unde n'ar fi scuzat prin latura plastică”. O spaimă de a nu spune prea mult îi gătuște fraza, tocmai când ai impresia că a găsit ceva demn de scos în relief.

Tudor Vianu, când face critică, este lipsit de „îndrăzneală și subliniată personalitate”. Suchianu are observații pătrunzătoare, dar nu dă judecăți de valoare.

Șerban Cioculescu este tamponat din toate părțile. Deși are o bogată activitate, a înaintat încet spre frontul de luptă, explicația fiind frica de răspundere. Judecățile de valoare ale lui Ș. Cioculescu sunt contestabile. Autori fără importanță se bucură de atenție din partea criticului, iar de alții mai valoroși se degajează repede. Monografia despre Caragiale este desamăgitoare pentru criticul obișnuit cu arhitectura, „dar pentru rafinatul, mai ales plictisit de genul sublim, impresia e apreciabilă”. Nici o propoziție nu se termină, până la urmă, despre Șerban Cioculescu, fără impregnări cu miros de oțet, fără zimțuri.

Octav Suluțiu, Eugen Ionescu, Al. Dima sunt expediți în două vorbe.

Unde schematismul este împins peste marginile îngăduite unei opere care e menită să fixeze epoce și oameni, e la Bogdan-Duică. Să găsești de vorbit despre Sanielevici câteva pagini, iar despre Bogdan-Duică abia câteva rânduri, în care nu ți-ai luat nici măcar osteneala să-i înșiri operele, dacă preocuparea de a le discuta lipsește, denotă o totală lipsă de interes pentru evaluare și nepăsarea sfidătoare a omului călăuzit doar de legea bunului plac.

După o serie de fragmente, despre scriitori care n'au nimic comun între ei, ca I. Petrovici, G. Brătianu, Al. Rosetti, Eugen Goga, Const. Kirișescu, Ciprian etc., ne găsim în fața unor patru pagini consacrate de istoricul literar lui însuși. Pe mulți poate nedumeri, doar istoricul a știut să se aperi, invocând tradiția.

Cu toate că decența ar impune ca autorul să nu vorbească despre el, nu găsim, în definitiv, condamnatul principul. Ba chiar ar fi necesar. Cu o condiție, însă, ca în locul unei judecăți critice a autorului despre el, care nu e posibilă, să ne dea o confesiune.

Nimeni nu contestă că d-l Călinescu și-a fixat un loc pe culmile critice și istoriografiei literare, la noi, dar ca să încerci să te „explici” într'o istorie a literaturii, este nu numai o lipsă de gust, ci și o greșeală. Și nota se adâncește, când criticul se leapădă voit de genul prin care rămâne, subliniindu-se poet și romancier. Atâta lipsă de simț auto-critic la un versat în ale critice, este de neexplicat. Poezia sa e voită și seacă, iar romanele experiențe nereușite. Această parte a activității d-lui Călinescu este accentuată minoră și ar fi trebuit mai bine s'o treacă sub tăcere.

Cât de interesante ar fi fost pentru biograful de mâne mărturisirile despre felul cum și-a scris cărțile despre Eminescu, Creangă și Istoria Literaturii!

Și din nou un catalog de poezi, svârliți unii peste alții, cu un aer de plictiseală, neglijent, nervos.

Un capitol, căruia trebuia să-i acorde toată atenția, este acela închinat filozofilor, scris la sfârșitul unei zile de lucru prelungită prea mult, trădând oboseală și nervozitate. Ici, colo, sclipiri de caracterizare, care inviorează. Fragmentare, greșite în bună parte, când nu sunt tendențioase, cele câteva portrete se reliefează, cu toate acestea, și rămân întipărite prin câte o linie de contur pe care a știut să o traseze cu mână sigură.

Fără pregătirea necesară, peste filosofia lui Blaga trece superficial, oprindu-se la terminologie.

În ultimele pagini înșiră revistele ultimului deceniu, făcând, după cum se cuvenea, un popas la „Jurnalul literar” care a apărut sub direcția sa.

Și pentru ca ultima notă să nu sune în gol, desprinsă din gamă, d-l Călinescu pune problema specificului național, deși era partizan al estetismului.

Este aici o intuire că problema estetică, ca metodă de cercetare într-o literatură atât de unitară ca a noastră, cu o singură axă, — ramificațiile cu caracter alogen fiind prea puține și fără vlagă — nu dă cele mai bune rezultate.

Apoi dintr’odată ni se spune mângâietor că istoria literaturii române „nu poate fi decât o demonstrație a puterii de creație române, cu notele ei specifice, arătarea contribuției naționale la literatura universală”.

Mulțumiți de principiu, dar desamăgiți de rezultat, căci dacă ar deschide un străin această istorie a literaturii, ne îndoiim că și-ar face convingerea că literatura noastră națională a contribuit cu ceva la literatura universală.

Și așa am ajuns la sfârșitul acestei monumentale istorii a literaturii, dacă e s-o măsurăm cu ce s’a scris până azi la noi. Lipsită de coloană vertebrală, încearcă fără să izbuțească, după ultima pagină încheiată, să-și alcătuiască un pedestal în prefață și să arunce o punte de împăcare într-o postfață intitulată „specificul național”. Necălăuzită dintru început de nici un principiu, de găsirea unei explicații și a unei metode de care n’a ținut seama în tratare, opera nu se bucură de rotundime.

Haina principiilor croită fără să țină cont de cuprins, a dat loc la nepotriviți și contradicții supărătoare. Concepută ca o tratare succesivă de autori, fără plan, fără metodă, cu aerul de a brava, are salturi și presară întrebări fără răspuns.

Ochiul d-lui Călinescu nu poate vedea pe scriitori în timp și spațiu, ci desprinși, în intimitate și izolare. O anumită atmosferă și câteva cancanuri ale vremii sunt departe de a învia epoce și a menține legătura de continuitate între ele, de a explica caracterul cutărei opere, ori ținuta cutărei scriitor.

Cu un fundament prea puțin rezistent, hibridă în alcătuire, lipsită de unitate, opera d-lui Călinescu e scrisă cu nervi, tăiată din lovitură poncișe și necruțătoare de cele mai adeseori, căutând oarecum, cu o diabolică plăcere, scaderile, pe care le trece printr’o lentilă de concavă deformare.

Nu putem retace însă enorma îngrămadire de material nou, care desvăluie o muncă uriașă împreună cu atâtea greutateți din needitarea în volum a multor scriitori, din lipsa unor ediții complete și definitive a celor mai mulți.

Din acest material, svârlit cam la întâmplare, care trebuia plămădit încă o bucată de vreme, ca apoi turnat în forme să reziste timpului, mustesc multe idei îndrăznețe și fecunde, se degajează sugestii care dovedesc un ascuțit simț critic și, nu rareori, mult gust.

D-l Călinescu a trecut cu mult dincolo de biografiile de până acum, care nu ieșeau din cadrul unei seci cronologii. Dotat cu simț artistic, a reușit să învieze oameni, să facă interesant orice amănunt, să coloreze faptul istoric uscat, să alcătuiască portrete care, chiar când n’ar fi ținute, se fixează în memorie și urmăresc, prin surprinderea unor trăsături esențiale, la care a știut să adauge o notă de intimism recreativ.

Dacă mai subliniem că opera e scrisă într’un stil viou, acizolat, care te captează dela început, și că avem prima istorie critică a literaturii noastre, ne dăm seama că d-l Călinescu, oricum, a făcut mai mult decât o jumătate de pas înainte, peste ceea ce s’a scris până azi, în această direcție, cum prea modest ne spune în primele rânduri ale prefeței sale.

VASILE GIONEA

Aspecte epice provinciale

Eugeniu Dobrotă: *Soarele din Piatra-Albă*¹⁾

Poiana-Sibiului, satul în care se desfășoară miezul acțiunii din povestirea doctorului Eugeniu Dobrotă, este poate cea mai impunătoare așezare ciobănească din Carpații meridionali. Încântătoarea regiune alpină dela poalele Cindrelui și Frumoasei, peste vârfulurile cărora duce drumul *amunte* către Piatra-Albă, ca și mândrii ciobani și obiceiurile lor originale și așa de românești, au ispitit, printre alții, pe mulți excursioniști din Vechiul Regat, încă de pe timpul Monarhiei. Printre cei mai celebri a fost și Duiliu Zamfirescu, al cărui roman „Îndreptări” se petrece parțial în această comună. *Cadrul*, asupra cărui, avem impresia, că se concentrează și atenția autorului, justifică *deci* și motivează unele peripeții ale romanului, care inchipuite altundeva s’ar reduce la simple fapte banale, lipsite de orice semnificație. Alăturate însă obiceiurilor pitorești, bogatele date etnografice și folklorice și descrierilor din natură, ele primesc oareșcare relief, care le salvează într-o câtva valoare de documente omenești, deși nu le poate ridica la potență literară. Dar din felul original de-a debita unele fieceuri personale, cât și din unele amănunte de decor se pare că autorul nici n’a vânat un succes literar, deși se arată foarte încrezător în puterile sale de scriitor, care ar

mânui cea mai curată și frumoasă limbă românească și ar avea, printr’o reluare antecă a contactului cu mediul natal, o deosebită vocație pentru a-l înțelege și a-l zugrăvi. Nu știm întru cât această atitudine literară prezumțioasă se datorește unei ricioșări subconștiente, provenită din unele răni sufletești de altă natură, înregistrăm în schimb faptul interesant că autorului i-a reușit să inverzeze un vechi și frecvent procedeu psihologic din literatura românească modernă în legătură cu problema desrădăcinării.

Încă Vlahuță în încercarea de roman „Dan” schițase psihologia tânărului de extracție rustică, care este înfrânt de societatea coruptă dela oraș. În poezia lui O. Goga răsună de asemeni câteva coarde nostalgice, de altfel formând mai mult latura minoră a lirice sale: „De ce m’ați dat de lângă voi . . .”, care totuși sunt foarte caracteristice pentru aceeași sentimentalitate.

Numărul eroilor desrădăcinați se înmulțește simțitor în epica postbelică, dându-i parțial nota ei specifică. Nu este momentul de a-i analiza după nuanțări diferențiale, amintim doar de Radu Comșa din frumoasa frescă a „Iutuncării” d-lui Cezar Petrescu. Fână când eroul acesta străbătuse însă drumul dela sat la oraș, la început plin de iluzii, co-

¹⁾ Roman din Carpați. Editura autorului. Tip. Arhidiecezană, Sibiu, 1940. 351 pag.

pleșit cu timpul de desamăgiri, potențate de împrejurările tragice de războiu, ca să sfârșească în urma unor contribuții și cântece erotice și sociale înecat în mlaștina dela Tekirghiol, eroul cărții doctorului E. Dobrotă, adevărat autorul în persoană, parcurge o cale oarecum opusă. Deși nu pornește dela oraș, în orice caz se desparte greu de viața bucureșteană, de prietenii dela clinici, de amurile universitare și de farmecul bohem al orașului, plin de grădini și de tarafuri de lăutari. Totuși ceva — să-i zicem glasul pământului — îl cheamă în satul natal, unde poate fi foarte util, mai ales ca doctor, dar unde onestitatea și sinceritatea povestirii ne lasă să bănuim că a fost adus și de nădejdea unor *conforturi rustice*: „Foarte curat în bucătărie; abur de mâncare caldă și proaspătă și liniște, liniște. Nuța se mișcă s'aducă compotul. În păretele de lângă masă se aude bătând încet și regulat *ceasul casei*... În fereastra oarbă din părete stau înșirate în trei rânduri vase mici de porțelan care cuprind în ele toate bunătățile care nu pot lipsi dintr'o bucătărie... ochii mei cetesc încet literele negre scrise ca pe o tablă albă de școală: făină, linte, sare, zahăr, cuișoare...” etc. Poate în complexul motivelor sufletești, care l-au determinat să-și părăsească „Bucureștii lui dragi” și să renunțe la o carieră universitară, a intrat și visul de doctor de a-și practica știința într'un chip original, cam în felul vestitului suedez Axel Munthe. Se știe că personalitatea noastră este un bizar amestec de note înnăscute și de reditări ale unor idealuri dinafară.

Oricum ar fi, odată instalat, după unele greutăți și neînțelegeri familiare, în „castelul” său de „sub grădini”, cum își numește autorul căsuța, își aduce și o castelană, pe Nuța, „o fetișcană oacheșe, cu ochii ca mura câmpului și cu dinții ca floarea de porumbică”. Mai are și un paznic credincios, pe bătrânul Onea, care în tinerețe fusese cioban pe malul iezărului Bucura și pe valea Soarbelor de pe munții Custurii. Astfel își petrece doctorul viața, împărțită între bolnavii circumscripției și între observarea și notarea rosturilor, datinelor și folklorului ciobănesc. Când și când o călătorie la București intrerupe monotonia vieții dela țară. Acolo se întâlnește cu vechii prieteni de călătorii îndepărtate în Egipt, Palestina, Elveția etc., cu care planuiește o nouă excursie în America, spre marea dezolare a Nuței. Tot acești prieteni vor să-l însoare c'o frumusețe bucureșteană. Cu ocazia călătoriei, de altfel bine scrisă, cu rolări de peisagii sobru prinse din regiunea parcursă, nu uită să-și zeifice mașina, să ne informeze de crema de dinți folosită și de prăjiturile consumate la Sibiu, și alte mărunțuri puțin interesante. După capitoul „Primăvară în Țara-Românească”, restul acțiunii se petrece „Acasă, în satul Vlașinilor” (cuvânt vechiu slavon, înseamnă „Români”. n. a.), pe râul Frumoasei și în Piatra-Albă. În stațiunea climaterică de-aici încearcă o ultimă ispită a orașului, intrupată în ochii albaștri și părul bălai al Floriciei, venită în convalescență. După o scurtă și artificială ezitare, tentația orașului este îndepărtată pentru totdeauna, iar eroul se cunună cu Nuța în bisericuța de lemn a păstorilor de pe Coasta-Bengă, la o altitudine de 1700 m., în munții plini de turmele și stănele Poienerilor. Iată cum ne prezintă autorul, de data aceasta sincer și inspirat, așezările strămoșești: „M'am desmetecit din visurile mele. Nuța se uita spre Parângu și spre locul în care găcea (provincialism) că trebuie să fie iezărul din Călcescu. — Toți munții pe care îi vedem de aici, sunt păscuți numai de oi poinărești! — Ii spun eu Nuței. — Uită-te să ți-i arăt pe toți! — Și ridicându-mi capul și mâna dreaptă în sus, încep a arăta la ei munți, ca

și când tot ce se vedea jur-impjur ar fi fost împărăția mea și ca și când aș fi cetit pomelnicul Poienerilor de-amunte, am început a spune: — În *Găurile* pline de sălbătăciuni sunt ai *Bănescului*; în *Roșiile* sunt mioarele *Flocoșilor*; în *Capra* îi *Rădulea*; în *Sclivei* îi *Burtan* și *Mihuț*; în *Coasta-lui-Rus* își țin *Flocoșii* mânăzările; în *Zănoaga* îi *Cărunta* cu mânăzările; în *Cibanu* îi *Chiorescu*; în *Gherășu* sânt stărpele lui *Stănuț*; în *Tâmpa* is *Ghișeștii* și *Onea-lui-Pavel*; în *Pravița* is *Rozoreni*; în *Poiana-Muierii* is *Băjeștii*; în *Hulaza* îi *Buca-Sucioii*; în *Cota-Ursului* îi *Schiopoiu*; în *Bora* îi *Mârșu*; în *Puru* îi *Bolovan*; în *Pietrile* is ai *Nițului*; în *Paranginosu* ai *Bălcului*; în *Petrimanu* îi *Mitia-lui-Zaharie*; în *Cracu* îi *Mogoiu*; în *Mierău* și *Mierăuța* sânt neamuri de-ale tale, iar în muntele *Coricu* și aci jos în *Coasta-Bengă* neamuri de-ale mele, de-ai *Ciocădzanului* sau *Dobrotani*, cum le zicea mai de mult”.

În felul acesta *biruște* viața originalul și romanticul erou al cărții. Problema se rezolvă printr'un individualism aproape anarhic, dar analiza stărilor sufletești este destul de simplă. Multă naivitate și în aserțiunile din *prefață*, unde ni se propune o *conversiune* a intelectualilor, asemănătoare cu cea a banilor și a pământurilor, fiecare domn trebuind să devină un *țărăn deștept* (!?) printr'un stadiu de 10—15 ani petrecuți la țară. Aceasta pentru ca să rămănem un *neam sănătos* (!?).

Dar nu în aceste teorii ciudate și răsuflăte, nici în acțiunea săracă și n'întriga inexistență trebuie căutat meritul cărții. Am amintit la început că autorul își concentrează talentul asupra cadrului și elementelor externe din economie compunerii. Într'adevăr în tot cursul povestirii vom întâlni întretășute legende, rituale rustice și amănunte etnografice despre traiul și ocupația ciobanilor, care împreună cu unele portrete și cu pitorești descrieri din natură, toate prinse într'o limbă frumoasă și curată, fără exagerări dialectale, totuși cu'n parfum local puternic, constituiesc farmecul epic al așa-zisului roman.

Spațiul nu ne permite să spicuim, decât doar câteva fragmente. Iată s. ex. cum se pregătește *balmoșul* în stâna Ciocădzanilor: „Din bătătură intrăm în stâna înegrită de fum, plină de miros de piei neargăsite, de usuc și de varză călită, cu slănină răncedă. În mijlocul stănei ardea focul, care s'a aprins astă-primăvară și nu se mai stingea până la toamnă când pleacă oamenii de-amunte... — Dac'ați venit la noi, zise Ilie Ciocădzanu, să vă facem un balmoș, să-l mâncați cu jintă ori cu lapte gros!” — Urmează două pagini în care ni se descrie interiorul stănei și se fac aluzii glumețe la dragostea băciței Chivuța și a stărapului Trăznea, care toată vara cânta pe Coasta-Bengă:

„Foaie verde pipirig,

Măndrele m'o sărcăci;

C'am rămas incins cu ață,

Tot dând fetelor dulceață...”

Iată și rețeta balmoșului: „În vremea asta Chivuța mesteca balmoșul cu meștecăul de lemn, încordându-și mâinile ei vârtoase, roșii și spălate cu usuc. Că doar, balmoșul se face cu grije mare și cere timp până să s'amestece și să fiarbă toate bine câte se pun în el, ca să iasă bun. Balmoșul se pune și se încălzește la foc de nouă ori, pentru că are pus în el de nouă neamuri, adevă: smântână de oaie din sac (sădila), smoală de lapte, unt, lapte, jintă, făină de curuz, caș, apă și sare. Și aceste nouă neamuri nu se pun toate dintr'odată ci una după alta. Și Chivuța vrea să *ominească* cum-să-cade pe oaspeții care vin la stână!” Un alt fragment interesant cuprinde descrierea Nedeei (sărbă-

toare de vară la Români; origine slavonă, nedelje-Duminecă n. a.) din Poiana-Muierii, unde se strâng toți ciobanii și băcile la Sânziene: „Toiul jocului e după amiazi; numai atunci se pot aduna toți ciobanii și băcile, după ce mulg oile de seară. Atunci, băcile cu ciobanii din toți munții dimprejur își petrec unii cu alții, fără ca să se fi cunoscut până atunci v'odată Și joacă jienele cele iubete cu toți feciorii, trecând dela unul la altul și dintr'o mână într'alta. Și răsună chiuiturile pe întrecute, dela toate părțile care se învârtesc în poiana fermecată:

„Bădiță dela mândzări,
Ține-mi calea 'n toate sări!
Bădiță dela mioare,
Ține-mi calea 'n lăsătoare!”

În altă parte ni se evocă sugestive și autentice scene dela urcarea turmelor în munți la Sf. Constantin. Întreg satul este plin de oile sosite dela iernatic din Dobrogea și alte regiuni îndepărtate ale țării, pe care ciobanii le tund la repezeală, cu *ruptu*. „Peste vale, mai departe de oi, în dreptul școlii lângă țăncurile pline de mușchiu și de găinaț, se bat berbecii în capete. Frunțile și coarcele lor trântite unele de altele răsună ca doi bolovani căzuți unul peste altul”. „Sunt zilele cele mai însemnate, când se întâlnesc Poenarii răzlețiți pe tot cuprinsul țării și după un scurt popas în sat, urcă amunte: „Căii încărcăți cu dăsași grei,

pe cari fâlcele șeilor abia îi mai țin; de-o parte și de alta căldări mari de aramă se cumpănesc cu fundurile în sus; băte închistrite de corn cu măciuca legată de oblănc; alți cai poartă în dăsași copiii cari nu pot merge pe jos și acum se cumpănesc și ei de-o parte și de alta cu capetele scoase din dăsași. Feciorii mai mari priminiți cu cămeși albe, cu cioareci de lână albă curată, pălărie, cu chindeu după curea, cu cușitul în teacă și cu amnar legat de curea cu nojiță ori cu zălițe. Toți cu câte-o bătă amănă și încălțați toți cu opinci. Fiecare are câte-un *numirus* scris de popa pe hârtie, împăturat frumos și cusut în frântura cioarecilor ori la cuptugul cămeșii”. În nenumărate alte pagini se găesc înșirate alte obiceiuri și tradiții, ca petrecerea tineretului la pomana mortului, jocuri de copii, leacuri băbești; peste tot superstiții, strigoi, farmece, descântece și vrăji. Este o lume străveche, pe care autorul a studiat-o cu multă aplicație. Datele folklorice sunt de-o abundență impresionantă și expuse într-o formă vie și captivantă. Lectura cărții este astfel instructivă și plăcută în același timp. Dar mai ales „Soarele din Piatra-Albă”, *monografia romanțată* a doctorului E. Dobrolă, căci acesta este genul literar întrebuițat de autor, servește o bună lecție de *realități românești* pentru acei citatini, care lanșați în discuții metafizice și savante, dau unele interpretări foarte stranii și artificiale fenomenelor rustice românești.

P. DRĂGHICI

Romeo Dăscălescu: Versuri

Editura „Tara”, Sibiu 1941

Creativitatea, sub mângăerea muzelor, este de obicei bizară în evul primilor douăzeci de ani. Poemul irumpe atunci mai viu, mai neînfrănat, cu amprenta lumii interioare în fiecare vers. Dându-se fără discernământ, preocupat numai de conturarea gamelor pe care sensibilitatea le arpegiază, poetul uită adesea legile liricii — am putea spune ale buneii cuvinte — și, jonglând cu imaginiile, se pomenește epuizat, într'un punct mort. Ne gândim la acel zăpăcit al literelor franceze, Arthur Rimbaud, care la 19 ani atinsese cupola geniului, la acel timid Benjamin Constant, regretându-și „tinerețea apusă” (!) pe când avea nu mai mult de 22 ani și se țara pe bulevardele Parisului, blazat ca un trist octogenar, la acel „copil teribil” Cocteau, supra saturat de realitatea simțirii normale, obosindu-și setea de ireal în fauna visului cu hașiș, prin tavernele lyonese.

Natural, exemplificarea rămâne viabilă numai în raport cu datul unic al celor vizați. Totuși o notă comună pentru poemul realizat translucid este lipsa unghiului critic, menit să contracareze circulația prin catacombele abstractului sorin. Pe care o reținem înaintea de a trece mai departe.

Cazul poetului Romeo Dăscălescu pare să fie de altă natură. Dintru început află accentul ponderat în exprimarea fiecărei trăiri. Dintru început, intrarea în legendă se face blând și definit. Caz rar pentru un poet de vârsta lui R. Dăscălescu.

„Portret în creion” este edificator:

Văd în mine trei ca 'ntr'o oglindă:
Unul ar vrea nesfârșit să se întindă
—
Celălalt se mulțumește cu mai nimica:
li place lângă tăticu și mămica

Al treilea e cel mai chelțuitor:

S'ar dărâmi bucată cu bucată, tuturor.

Odată stabilită linia directoare a volumului, îți este ușor să te cufunzi printre coloniile de coral pentru colecționarea perlelor. Citite chiar detașat, poemele lui R. D. îți indică o antenă invizibilă către universul primar, pe care numai feryoarea tinereții îl poate intui. Fără precipitari, fără revolve!

Evoluiază senin, concentric, nu atâta pasionat pentru senzația brută, cât pornit spre dantelarea gândului în infinite arabescuri.

Iată, de pildă, chiar elementul primordial al liriceii ocultat cu finețe și polarizat spre sușul idealului:

Și te-aș vrea stăpână în poeme
Să 'mpletești cununi de spini și steme;
Pisc de munte că te-aș vrea: pe creste
Eu să fiu cuvânt, iar tu poveste.

(Dor).

Altădată, întinat de umbrele jocului, rămas în lada copilăriei, cântă clar:

Domnița mea de vată și de pluș,
O să te-aduc pe-aripi de cărbuș
Și dincolo de vis am să te port...

Ci răii de ne-or bănuî zapisul,
Ne-o rămănea, domniță mică, visul.

(Sîhuri celei care nu e).

Tot așa:

Tu mi-ai adus surăsul în tristeți
—
Din lanul ars de pără și scăeți
Buruiană pentru vîersul cel mai nou.

(Karin).

Ar fi nefiresc ca, plecat la drum cu toișagul vrăjit, poetul să ne indice sursa neliniștilor sale. „Parfumul anilor”, după cum se vede, rămâne încă în flaconul lui și picăturile pe care le așterne în carte, sunt destinate să ne deschidă apetitul. Cine are darul cântecului îi cunoaște și valoarea. Dar mai ales îi păstrează cu grijă cheile secretului.

Cu totul altfel circulă poemul peste „imensul rotund”.

Fără să psalmodieze după ritmul liturgiilor clasice, ansamblul câmpesru în interpretarea lui R. D., deși amplificat, rămâne la esență. Nu găsiți, de pildă, elementul metaforic, pentru definirea sensului unei vizuini, ci numai emoția pură. Peisajul apare incondeiat la strictul necesar. Dovadă: „Relief”, „Compoziție”, „Vacanță”, și

Pe un deal troița întinde brațe largi
Să cuprindă cer și pământ, parcă;
la-ți sufletu 'n palmă și 'ncearcă
De vezi, oare nu poți să-l spargi?

Vitele și ele par mai altfel,
Mai cum nu se poate spune;
Semn de nebănuită înțelepciune
Viața și Moartea au schimbat inel.

(Acuarela).

De asemenea:

...Aleile ca șerpilor se târaiau prin ierbi
Când am intrat pe poarta Amurgului, tustrei.

(Oaspe în cetatea amurgului).

Mai darnic în narațiune apare poetul cu prilejul unui festin de basm:

Masă ne-au fost câmpiile de pluș,
Lachei, furnici cu șurțe roșii,
Ne aduceau bucate în căuș
De flori...

Și după aceea fluturi pricepuți
Ne-au prezentat un număr de balet.
(Călare pe carafe și pe buți,
Furnicile se îngrijeau, discret,
De cana domnului poet).

(Sympson).

Păcat însă că bucuria este de scurtă durată. Inevitabilul necunoscutului, care topește aripile lui Ikar, pândește: în grădina cu doruri împlinite (care prin cărți se scrie Paradis)

De atâtea ori sub umbra salcâmlor am scris,
Pe tăblițe de aramă, zădărnicia anilor mei.

(Zădărnicia anilor mei).

și dă curs tristeților, pentru cernitul chilim. Sumedenia întrebărilor, ciocnindu-se de stâncă neput aștei, smulge lui R. D. minunate acorduri, valabile pentru oricare dintre noi. De sigur, blând ca întotdeauna, blând și deplin conturat. Pe acea tristețe specifică adolescenței, din punct de vedere estetic prea vag motivată, noi nu vom pune accentul, cu toate că abundă prin largul poemelor. Totuși,

Fata mea, nu pune întrebări,
(Nu mai e vreme de plâns, de mirări)
Ci stai lângă mine și-asteapță pe trepte.
Noi se cade, nu ea să aștepte.

Că nu e cucoană de cele de rând
Cari se văd oriunde și oricând,
Cu cari fiecare știe să se poarte,
Jupâneasa Moarte!

(Bilețul).

denotă intuiția unui viitor implacabil, peste care nu se poate trece. Este ca și cum ai privi o gravură reprezentând neantul. Totul se reduce la interceptarea faptului, abstrăgând tehnica desenului. Trecerea pe pământ, multiplicată în zile și ani, duce și buchetul amintirilor, totdeauna regretate. Încărcat cu această povară, sufletul este:

...asemeni păraicilor

Care gem printre rădăcini și rod temelii muntelui:
De aceea chiar de-l afli îți pare că nu-i

(Sufletul meu).

Astfel că:

Cine poate ști dacă o să fiu destul
Și muntelui și fetelor și stâni?

(Ultimul poem).

De sigur, avem aici tot setea de a se dăruia cât mai mult. Poate tot din această pricină, poetul își caută refugiul în mirajul sfârșitului. S'a sbuciumat prea mult în căsălie și nu-i rămâne, pentru vitrina cotidiană, decât profilul martirizat:

Să nu mă mai chemi:
Să mă alungi, să mă blestemi,
Să arunci în mine cu pietre, cu pâine:
De amândouă ți-oi fi mâine.

(Profil).

Este, de altfel, singurul accent grav al acestei plachete. Dar, după cum:

Dumnezeu blestemă evul de oțel:
Presimte c'o să-l sacrifice într'o zi și pe El.
(De caelo).

am avea de menționat bucata „Cântec de leagăn” ca streină de ciclu. Nu atât pentru limbajul diferit de restul volumului, cât pentru valoarea intrinsecă văzută prin prisma eticului.

Poetul însă pare că-și explică atitudinea odată cu ultimul poem:

Ce blestem e și această inimă oneori,
Când toate să le sibă ar vrea!

(Sfârșit de carte).

Dela început, înseisirea noastră nu s'a depărtat de cadrul volumului. Dela început am precizat temperatura la care lucrează Romeo Dascălescu. Nu se poate închide această cronică fără o revenire asupra punctelor esențiale. Cu atât mai mult că pentru aprecierea justă a unui debut se cere mai multă atențiune, ea fiind piatra de căpătâi a scânteeților viitoare.

Impropriu influențelor externe, în limita posibilului, talentul lui R. D. nu are nevoie decât de o mai amplă distindere, pentru a se realiza deplin. Caracterizat prin construcție lucidă, poemul lui nu abordează emisiuni de ale subconștientului — greu de strunit — ci se desfășoară luminos, marcat numai de suple abreviațiuni. Creația lui viitoare o dorim, deci, într'o sferă mai largă, dar tot cu aceeași comprimată expresie.

IOAN RĂMBU

INSEMNĂRI ȘI RECENZII

Grigore Popa: Invitații*)

Imi vine greu să spun tot binele pe care l-aș vrea și pe care-l merită lucrarea d-lui Popa. Mă tem să nu fiu acuzat de părtinire. Scrupulul este lesne explicabil. Și totuși nu se poate neglija momentul apariției și nu se poate trece cu vederea peste o lucrare de o impresionantă sinceritate. Domnul Grigore Popa și-a intitulat lucrarea „Invitații”. Fericit gând! Fiindcă sub acest pretext autorul poate să confrunte reflexiunile filosofului cu aspirațiunile poetului și cu îndrumările moralistului. Autorul apare în această lucrare, mai cu seamă în ipostaza moralistului. Are curiozitatea cercetătorului, erudiția cărturarului, atitudinea estetului. Numărul mare de probleme abordate, felul original în care sunt concepute și tratate, și mai ales acel efort continuu de cinste față de sine și față de alții, nu-l arată ca pe un moralist fad și îngâmfat, arendaș al locului comun, ci ca pe un estete adevărat, pentru care fiecare problemă este o dramă și o soluțiune între realitate și gândire.

„Toate drumurile vieții, urmărite până la capăt, duc la frumos. De sigur că acest fel de frumos e mai cuprinzător decât cel al esteților”. — „Nu e vorba, prin urmare, de frumosul condamnat prin sterilitate și suspendat deasupra formelor viețuitoare, ci de „aspectul frumos al vieții”, atât de înrudit cu „culoarea metafizică a lumii” și cu „semnificația morală a lucrurilor”. Când reliefam pe una nu înseamnă că negăm pe cealaltă, ci doar că privim aceeași „realitate totalitară a vieții” dintr'un anumit unghi: estetic, metafizic sau moral. Acuma privim totul „sub specie frumoasă”.

În total, cartea domnului Grigore Popa este o invitație la bucurie, la marea bucurie a vieții; căci prin Frumos, Poezie, Credință, Înțelepciune și Metafizică, viața este bucurie. Filosofia domnului Grigore Popa este optimistă. Pentru el înțeleptul, poetul și vizionarul se împărtășesc din aceeași esență. Chiar jertfa și moartea prin transfigurarea credinței devin prilejiuri de bucurie supremă.

„La sacrificiu total, iubire totală; pentru moartea vieții, învierea într-o moarte veșnică; pentru bătaie, disprețul și scuipatul oamenilor, sărutul și iubirea fără moarte a lui Dumnezeu”.

Lucrarea are un final specific neamului nostru. Invitația la câmp este o realizare simfonică, pe o dublă temă, păgână și creștină, așa cum se găsește în cele mai multe din creațiunile poporului nostru. Urmează invitația la tradiție, la comuniune, la românism, pentru ca totul să se termine triumfal într'un imn către eroism... și cu o proslăvire a eroului, al cărui „eu se înfinge în centrul de durere sau de credință al neamului întreg” și cu sufletul căruia „durerea capătă o ascuțime atât de neindurată” și „credința tuturor devine energie fanatică”.

Victor Papilian

Neculai Coban: Căntece de acasă

D-l Neculai V. Coban a scris până acum numai versuri, sau, mai precis, atât ne-a rămas, căci două mari nenorociri au căzut pe capul său: una, cu cedarea Basarabiei și a doua, cu revoluția din Ianuarie 1941, când, ne spune, și-a

pierdut un volum de epigrame, un volum de versuri, o dramă și un roman. D-sa apucase de scrisese și proză și încă din toate genurile, cum intenționează și d-l Ștefan Popescu, — a cărui activitate am semnalat-o în nrul trecut al revistei.

Urșita rea a făcut să n'o avem însă. Noroc că i-au rămas versurile, de care ne ocupăm aici.

Într-o post-față, autorul ne arată sensul poeziei sale: un stindard de luptă, atât și așa, cum îngăduiau împrejurările, când Basarabia noastră căzuse în robia Răsăritului și n'ajunsesem încă s'o recucrim.

D-l Coban poartă în suflet nostalgia pământului Orhei din care a fost smuls. Icoane de vis îl duc cu gândul în urmă:

Fetele cu ochi ca apa de tulburi, nămol,
fântănele cu funduri stelare,
au suit împărăția destinului gol
și uneori ne-am iubit cu logodne adevărate și clare.

Deodată sufletul i se tulbură, ridicându-se vijelios:

Dar era atunci neamul tău una în olat,
Nu era nici vrajbă nici țară fără împărat.

Azi, Doamne Pământ, țara de lacrimi s'o sabii!
Vreau până și inima celui mai de pe urmă hotar.

Fiecare colț din pământul lăsat e viu, suferă și așteaptă:
Morile de vânt de pe Dealul Mărului

În una tot mălul din zori o să se înligă,
Peste Prut parcă ar vrea să se mute cu noi!

Ba e gata de răsăritare:
Am ascultat pădurea din Corhana,
Înfiptă pe pieptul pământului

Umplând și zarea și Prutul de hucete surde.
Pământul căta către noapte nebun

Și ochii cu ură începuse să sburde.
Văltori încercate din suflet s'adune.

Poetul se crede un predestinat apărător al pământului basarabean.

Neam mocănesc, poetul lor basarabean
crescut în țărâna brazdelor și în holda serii,
stele de luptă cu lege invioară un ocean
și va veni cu ele când s'or coace merii.

Cu vagi influențe din losif și Goga, d-l Coban plutește între nostalgice aduceri aminte și fășniri de revoltă pentru soarta pământului de dincolo de Prut.

Fără să se înalțe pe culmile lui Goga, în care svăcnea un suflet mai larg și mai adânc, d-l Coban a prins totuși, în versuri, obida lui pentru țarina înstreținată. Prin Goga glăsuia un neam, d-l Coban este o coardă care-și plânge doar durerea sa.

Poezia d-lui Coban trebuie înregistrată pentru valoarea ei documentară, a unor vremuri de restricte și sfâșieri.

Uneori D-sa țintește spre creste mai înalte, acordându-și mai bine lira:

Pământ moldav, cu asfințite seri în el,
mi l-au lăsat strămoșii din urice
și ca pe un dar de preț și rânduit la fel,
l-am dus în amintire, iubirea să-mi urzice.

Vasile Gionea

*) Editura „Țara”, Sibiu.

Publicații universitare

Am mai avut prilejul să relevăm în coloanele acestei reviste activitatea științifică pe care Universitatea Daciei Superioare o desfășoară în noile condiții, de funcționare. Continuitatea de muncă pe toate tărâmurile, didactice și științifice deopotrivă, este dovada cea mai puternică a temelii solide pe care acest înalt așezământ de cultură și le-a clădit în primele două decenii de existență. În felul acesta, ea este capabilă să înfrunte toate adversitățile împrejurărilor și de sigur va vedea din nou limanul.

Opera științifică o îndeplinesc toți membrii corpului didactic și științific în parte, dar ea se desfășoară și în formele colective cunoscute, sau în altele inițiate de curând.

Fiecare Facultate își are publicațiile ei periodice, cari înmănușiază activității inrudite, îmbogățite prin efectul colaborării. Rând pe rând, aceste periodice apar în volume nouă, sporind un patrimoniu științific apreciat de o lume întreagă. Facultatea de Medicină continuă *Clujul Medical*, tipărit fără întrerupere timp de douăzeci de ani, prin *Ardealul Medical*, o publicație care nu este cu nimic mai prejos decât înaintașa ei. Corpul didactic al Facultății de Drept publică *Analele* acestei Facultăți, ajunse la volumul III, din care de curând a apărut un desvoltat extras sub titlul „Contribuții la teoria și practica frontierei”, operă datorită prof. George Sofronie, ale cărui lucrări de drept internațional, cu specială privire la probleme privind patria noastră, sporesc an de an. Cele mai numeroase sunt însă publicațiile periodice ale Facultății de Litere. *Revista de Psihologie* nu și-a întrerupt nicio clipă apariția. În cursul anului trecut s'a tipărit *Anuarul Institutului de studii clasice*, și de curând a apărut un volum nou din *Dacoromania*, faimosul buletin al Muzeului limbii române. Iar vol. XVII din *Mathematica*, sosit la Redacție de câteva zile, ne arată că și Facultatea de Științe a Universității Daciei Superioare, adăpostită la Timișoara, își continuă lucrarea științifică în vechile tipare. Într'adevăr, buletinul acesta, care apare din răvna și priceperea prof. P. Sergescu, își zice și acum „publicație a Seminarului de Matematici al Universității din Cluj”, informându-ne în același timp că „din cauza evacuării Clujului, adresa publicației este: Seminarul de analiză matematică, Facultatea de Științe, Timișoara”.

Poate că n'am numit toate publicațiile periodice pe cari le editează Universitatea Transilvaniei în refugiu. Nici n'a fost intenția noastră să întocmim o evidență completă, ci doar să semnalăm continuitatea unei munci care a făcut și va face gloria acestei Universități.

Buletine istorice

Se pare că periodicele românești consacrate cercetărilor istorice sunt în declin. Ca număr în orice caz ele sunt mai reduse decât erau înainte de asta cu câțiva ani. Poate că faptul se datorește disgrăției care a lovit dela un timp acest gen de cercetări, publicistica curentă găsend că istoriografia n'ar fi vrednică de atenția care i s'a dat în trecut și alte discipline morale merită să-i ia locul. Există și explicații mai puțin prezumțioase, dar mai pozitive. Desființarea Universității din Cernăuți, bunăoară, a avut drept urmare dispariția unui buletin istoric de mare prestigiu: *Codrul Cosminului*. Moartea intempestivă a lui N. Iorga a provocat în-

cetarea apariției celor două reviste de specialitate pe cari le conducea marele cărturar.

În orice caz însă, chiar dacă buletinele istorice sunt astăzi mai puțin numeroase, rândurile istoricilor nu s'au împuținat și nici răvna lor spre cercetări de specialitate nu a scăzut, cu toată desconsiderarea manifestată de lume față de această indeletnicire. În ce privește valoarea pragmatică a cercetărilor istorice, se poate vorbi chiar de o recrudescență, ca totdeauna când este în joc însuși destinul neamului și al organizației sale de stat.

Iată însă că în această perioadă de „criză” se pot înregistra și publicații noi cu caracter istoric. Pe lângă *Revista Istorică Română*, care-și continuă strălucit cariera, sub conducerea prof. Const. C. Giurescu — și pe lângă buletinele de specialitate ale Academiei Române, cari își mențin vechiul prestigiu — Capitala ne-a dat de curând un nou periodic: *Hrisovul*, inițiat și dirijat de prof. A. Sacerdoțeanu, directorul general al Arhivelor Statului. Publicația aceasta voluminoasă pare să fie consacrată în rândul întâi studiilor de arhivistică și celor inrudite cu această disciplină, dar în paginile întâiului volum apărut au fost cuprinse și cercetări privitoare la epoca istorică mai nouă, ca acel studiu desvoltat despre Cuza Vodă al d-lui Hudîță.

Și avem nădejdea că în scurtă vreme își vor relua apariția și alte publicații istorice, în a căror dispariție inoportună nu putem crede.

Olimpiu Boitoș

Enciclopedia „Cugetarea”

Tânără noastră cultură a fost îmbogățită în anul trecut cu o monumentală operă: *Enciclopedia Cugetarea*, datorită harnicului istoriograf Lucian Predescu.

Această operă are mai multe semnificații: Mai întâi e vrednic de relevat faptul că un om al generației tinere a putut strânge acest material imens pe care l-a utilizat în Enciclopedie, într'un timp așa de scurt, când la asemenea lucrări se obișnușește să se lucreze în colaborare și 'n răstimp de zeci de ani. Al doilea, că printre editorii români, cari de multe ori sunt și ei negustori ca toți negustorii și cari nu riscă adeseori să investească capitaluri mari pentru tipărirea unei lucrări vaste, s'a găsit unul — d. P. Georgescu Delafras — care a riscat să tipărească această carte pe cont propriu, sfidând ajutorul Statului și inițiativa particulară care-l întrecea în posibilități. În al treilea rând, cultura românească prin aceste lucrări de sinteză capătă un caracter major, fiind posibilă cunoașterea ei rapidă peste granițe și 'n interiorul țării, fiii aleși ai neamului găsindu-se prezențați la îndemâna oricui, fie om de specialitate, bibliofil, ori profanul de pe stradă.

Enciclopedia d-lui Lucian Predescu aduce la 60—70 de mii de nume, din toate domeniile de activitate publică românească. Defilează pe dinaintea ochilor: literați, artiști, publiciști, gazetari, oameni politici, tehnicieni, oameni de știință, doctori, militari etc. . .

Sigur că lucrarea are și lacune, precum unele nume scăpate din vedere, dar acestea se vor adăoga — suntem siguri — la o altă dată.

Apărută în condiții tehnice destul de frumoase, Enciclopedia Cugetarea face cinste editurii d-lui Georgescu Delafras.

Mihail Spiridonici

Revista revistelor

Revista Fundațiilor Regale, Anul VIII, Nr. 12. În numărul pe Decembrie al acestor reviste se continuă publicarea autobiografiilor scriitorilor noștri reprezentativi, soliciitate de prof. D. Caracosteia

Transcriem din „Mărturisirile” d-lui I. Agârbiceanu câteva fragmente, cari ne desvăluie trăsăturile fundamentale ale sensibilității sale și adevărul substrat al scrisului său literar.

„Ceea ce mi-a pătruns adânc în suflet din acești ani ai primei copilării, din păscutul oilor la marginea pădurii sau în pădure, a fost mireasma câmpului, a codrului, colorile cerului, ale luncii cu florile, bătaia și cântecele vântului în văzduh sau în pădure, cântecul apelor, al pâraielor în topitul zăpezilor. Nu știam ce e uritul, nici nu simțeam trebuința vr' unui tovarăș de joacă. Ceasuri întregi mă pierdeam în urmărirea norilor pe cer, în urmărirea încântată a unei ciocârlii ce se ridica, rotindu-se și cântând, în albastrul cerului. Ceasuri întregi ascultam la poalele pădurii cântecul apelor. De altfel tot atâtea plăceri care mi-au rămas până azi.

Distingeam de pe atunci nuanțările luminii. Nu e nimic mai frumos decât să vezi luminate firicele proaspete de iarbă de aurul roșu al soarelui ce scapătă la apus; sau să urmărești nuanțele luminii reflectate de frunzele diferiților arbori de vârsta lor deosebită. Nimic nu este mai mareș, nu cântă mai adânc și mai frumos decât o pădure puternică prinsă de vijelie. Și nicăeri nu află atâtea pace ca sub boliturile ei...

Socotesc petrecerea în sânul naturii din primii ani ai copilăriei, ca și vacanțele de vară petrecute în același fel, ca epoca cea mai importantă pentru receptivitatea mea sensibilă. Fână azi izolarea în singurătatea naturii e cea mai recreatoare odihnă pentru mine. Și niciodată nu doresc, nu simt necesitatea unei tovarășii, în mijlocul firii. Impresiile de atunci au reînviat în orice descriere de natură din lucrările mele...

Pentru mine, începând dela vârsta de 21—22 ani cea mai înaltă frumusețe omenească e frumusețea spirituală, armonia și desăvârșirea vieții spirituale. Și lupta cea mai de preț, e lupta pentru această desăvârșire. După cum am rămas adânc impresionat în fața frumuseții naturii, cu rezonanțe sufletești care nu se sting, ci se adaugă mereu; după cum m'am înduioșat și m'am insuflețit în fața unui om frumos, a unei clădiri monumentale, sau auzind un cântec armonios, tot așa m'am emoționat în fața oricărei calități frumoase a sufletului omenească. Am admirat pe cei

puternici de voință, m'am simțit neînsemnat în fața spiritelor mari, am fost pătruns de bunătatea, dreptatea, cinstea descoperită la alții. Și m'a încântat mai ales lupta dată de omul conștient pentru ca în el să birue binele asupra răului, poruncile superioare ale vieții asupra instinctelor oarbe. Această luptă m'a impresionat poate și mai mult decât un peisaj frumos, un apus sau răsărit de soare, sau un cântec frumos...

În fața tuturor acestor virtuți, a luptei pentru cucerirea lor, eu am rămas tot atât de impresionat ca și în fața frumosului de altă natură. Ba am simțit în el cel mai înalt grad al esteticului. După cum cred și azi că este, în realitate”.

„Știu”. Anul V, Nr. 2 și 3

La „pagina profesorilor” din vechea revistă a liceului „Decebal” din Deva, d-l Ștefan Lupu publică un dezvoltat articol despre *Durerea Ardealului în poezia lui George Coșbuc*. Prin întinderea lui, cât și prin calitatea investigației — d-l Lupu năzuind să epuizeze problema dată, sprijinindu-și orice informație pe citate și alte referințe documentare — articolul ia proporțiile unui adevărat studiu de care va trebui să țină seama oricare cercetător serios al operei lui Coșbuc.

În esență, d-l Ștefan Lupu își propune să arate cât de pătruns era Coșbuc, în structura sa sufletească, de ființa nesmului din care făcea parte. El cunoștea temeinic „trecutul sbuciumat al poporului român din Ardeal” și cunoștea tot atât de adânc psihologia poporului. De mic a învățat să prețuiască țărânul, cu care era înfrățit nu numai prin ascendența sa rurală, ci și printr'o totală identificare de natură intim sufletească. Întreagă opera lui literară din tinerețe este un produs al acestei comunități structurale. Mai târziu, opoziția lui și-a lărgit sfera și au fost încorporate motive oferite de întinsul domeniu al culturii, dar persista la poet preocuparea constantă de a avea măcar un ochiu întors spre lumea românească autentică și o ureche îndreptată spre durerile și aspirațiile acestei lumi.

În felul acesta, versurile cunoscute

Sunt suflet din sufletul neamului meu

Și-i cânt bucuria și-amarul

nu sunt o simplă metaforă, ci ele exprimă un adevăr profund, pe care d-l Lupu ni-l reamintește cu toată stăruința. Cercetarea sa, cu tot aerul ei obiectiv, este și o chemare la realitate, într'un moment când poporul românesc trăiește din nou un moment de răscruce al istoriei sale.

Olimpiu Boitoș

Bibliografie

- N. N. Munteanu, *Nuvela și romanul românesc peste hotare*. Sibiu, editura „Thesis”, 1942.
- Versuri din Transilvania Nordică. Colecția „Grai și suflet românesc”, Nr. 1. Editura ziarului „Tribuna Ardealului” (Cluj), 1941.
- I. Verbină, *Aspecte din lupta junimistă în Transilvania*. Extras din „Studii Literare” vol. I, 1941. Tip. „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu.
- Ștefan Mețeș, *Din scrierile lui Gheorghe Sion*. Vieța și activitatea sa. Tip. „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu, 1941.
- Teodor Ciceu, *Pârgă*. Versuri. Editura Episcopiei ortodoxe române. Cluj, 1941.
- Coriolan Petranu, *Necesități, îndrumări, idealuri și realizări în istoriografia artei românești din Transilvania*. București, Imprimeria Națională, 1941.
- Marcel Romanescu, *Zeta și primele tipărituri românești*. Ramuri, Craiova.
- Idem, *O jupâniță olteană în preajma veacului XVIII*. Ramuri, Craiova.
- George Sofronie, *Contribuțiuni la teoria și practica frontierei*. Tipografia „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu, 1941.
- E. Lovinescu, *P. P. Carp critic și literat*. Tip. Socec, București.
- Ion Agârbiceanu, *Domnișoara Ana*. Roman. Editura Națională Gh. Mecu.
- Mihail Pinteș, *Rugăciuni pentru răni de aur*. Poeme. Tipografia „Cartea Românească”, Târnăveni.
- I. Hașeganu, *Mărginenii în vieța economică a Transilvaniei și a vechiului Regat*. Brașov, 1941. Tip. „Minerva”.
- Dr. Victor Preda, *Experiența antropologică și determinismul manifestărilor umane*. Sibiu, 1941. Tip. „Dacia Traiană”.
- Arhivele Olteniei. Craiova. Anul XX, 1941.
- Tinerețea. București. Anul VII, Nr. 11 (25 Decembrie 1941).
- Revista Fundațiilor Regale. Anul IX, Nr. 1 (Ianuarie 1942).
- Vremea. București. Anul XIV, Nr. 633–635 (11–25 Ianuarie 1942).
- Timpul Transilvaniei. Arad. Anul VI, Nr. 99 (11 Ianuarie 1942).
- Transilvania. Sibiu. Anul 72, Nr. 10 (Decembrie 1941).
- Carpații. Sibiu. Anul X, Nr. 1 (Ianuarie 1942).
- Mathematica. Timișoara. Vol. XVII, 1941.
- Gândirea. București. Anul XXI, Nr. 1 (Ianuarie 1941).

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL II, Nr. 2.

Februarie 1942.

SUMARUL

Petre Pascu: Cu munții, țară (versuri)	Pag. 41
D. Stăniloae: Legea neamului	" 42
Mihai Nanu: Traduceri din P. Verlaine și J. Moréas	" 49
I. Agârbiceanu: Criza (nuvelă)	" 50
Florin Dumitrana: Cine suie lângă seară — Mamei (versuri)	" 58
Ion Oana: Prinos autumnal (versuri)	" 60
Ronsarda Castro: Stihie (versuri)	" 60
Ion Apostol Popescu: Din aspectele folklorului ardelean	" 61

TEXTE ȘI SCRISORI

Șt. Manciulea: Din legăturile lui Al. Papiu Ilarian cu Blajul (urmare și sfârșit)	" 63
---	------

GÂND ȘI FAPTĂ

Grigore Popa: Cei douăzeci de ani ai "Gândirii"	" 66
---	------

CRONICI

Vasile Gionea: Pe marginea unei Istorii a literaturii	" 68
P. Drăghici: Aspecte epice provinciale (Eugeniu Dobrotă: Soarele din Piatra-Albă)	" 74
Ioan Râmbu: Romeo Dăscălescu: Versuri	" 76

INSEMĂRI ȘI RECENZII

Grigore Popa: Invitații (Victor Papilian); Neșculai Coban: Cântece de acasă (Vasile Gionea); Publicații universitare; Buletine istorice (Olimpiu Boitoș); Enciclopedia „Cugetarea” (Mihail Spiridonică); Revista revistelor (Olimpiu Boitoș).